

**Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»**

Кафедра педагогічних технологій початкової освіти

ПАСКАЛЬ О.В.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ»**

**Для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю
231 Соціальна робота**

Одеса – 2022

 <p>Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського</p>	<p align="center">Навчальна дисципліна ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ</p> <p>Галузь знань: 23 Соціальна робота Освітньо-професійна програма: Соціальна робота Спеціальність: 231 Соціальна робота Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) Рік навчання: 1 Семестр: 1-2 Обсяг дисципліни, кредити ЄКТС/години: 8/240 Мова навчання: українська</p>
<p>Лектор курсу</p> 	<p>Паскаль Олена Вікторівна</p> <p>Посада: доцент</p> <p>Вчений ступінь: кандидат педагогічних наук</p> <p>Профайл викладача: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=ru&user=FKT_8icAAAAJ</p>
<p>Контактна інформація</p>	<p>Paskal.OV@pdpu.edu.ua</p>

Дисципліна «Теорія і практика соціальної роботи» є базовою навчальною дисципліною у професійній підготовці фахівців зі спеціальності «Соціальна робота» і передбачає ознайомлення студентів з генезою виникнення та розвитку соціальної роботи як особливої сфери діяльності людини, наукової галузі, навчальної дисципліни, використовуючи системний підхід; формування вмінь і якостей, необхідних для професійної роботи з клієнтом, опанування складною інтегруючою дисципліною, що дає підстави зрозуміти компетентність фахівця соціальної сфери як практика; соціально-педагогічна підготовка до безпосередньої взаємодії з клієнтом, закріплення теоретичних знань, накопичення практичних умінь і навиків, розвиток самостійності в ухваленні рішень, формування творчих здібностей, можливості працювати в колективі.

Даний курс забезпечить студентів базовими соціальними знаннями, нормами і цінностями, які є необхідною умовою повноцінно-функціонального зростання особистості експерта, формування активної громадянської позиції, розвитку адекватної Я-концепції, детального пізнання інших людей і самих себе.

УДК: 364(075.8)

Рекомендовано до друку вченою радою Університету Ушинського (протокол № 8 від 24 лютого 2021 р.)

Рецензенти:

Ласунова С.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичної та клінічної психології Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.

Колбіна Л.А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогічних технологій початкової освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Паскаль О.В.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Теорія і практика соціальної роботи» [для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 231 Соціальна робота, спеціальності 231 «Соціальна робота»]. Одеса : Університет Ушинського, 2021. 62 с.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи обов'язкової навчальної дисципліни «Теорія і практика соціальної роботи» містять плани проведення, зміст практичних занять та самостійної роботи, технологічну карту дисципліни, тематику індивідуальних навчально-дослідних завдань та методичні рекомендації щодо їх виконання. Розроблені для ознайомлення здобувачів вищої освіти зі структурою та змістом навчальної дисципліни і призначені для планування, підготовки та проведення практичних занять та самостійної роботи.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	5
РОЗДІЛ 1 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	8
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	19
РОЗДІЛ 3 ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ З КУРСУ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ»	23
РОЗДІЛ 4 КОНТРОЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРЕВІРКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИЧНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	28
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ.....	38
ГЛОСАРІЙ.....	41
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	58

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Запит сучасного суспільства і тенденції розвитку бакалаврських програм за спеціальністю «Соціальна робота» актуалізують потребу оптимізації кадрового забезпечення закладів освіти різних рівнів і типів і спеціальних закладів освіти, які володіють професійними компетентностями, достатніми для реалізації завдань забезпечення розвитку соціального і соціально-педагогічного потенціалу особистості здобувача освіти на відповідному професійному рівні, здатного забезпечувати профілактику негативних соціальних проявів в поведінці соціальних груп і окремих осіб та психологічну допомогу представникам соціально-вразливих верств населення, а також особам у складних життєвих обставинах.

Мета навчальної дисципліни «Теорія і практика соціальної роботи»: сформувати у здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про основи соціальної роботи як теорії, практики, навчальної дисципліни та професійної діяльності, в обґрунтуванні соціальної роботи з різними об'єктами та соціальної роботи в різних соціальних інституціях, ознайомити студентів з генезою виникнення та розвитку соціальної роботи як особливої сфери діяльності людини, наукової галузі, навчальної дисципліни, використовуючи системний підхід. Сформувати мотивацію щодо використання набутих знань у професійній діяльності.

Передумови для вивчення дисципліни: паралельно з вивченням навчальної дисципліни «Теорія і практика соціальної роботи» студенти мають опанувати знання з таких навчальних дисциплін, як «Вступ до спеціальності», «Соціалізація особистості», «Соціальна педагогіка».

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 01. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

ПРН 03 Ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід.

ПРН 04 Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу соціальної проблеми.

Очікувані результати навчання дисципліни:

Унаслідок вивчення навчальної дисципліни студенти мають **знати**:

- сутність соціальної роботи як теорії, практики, навчальної дисципліни та професійної діяльності;
- характеристику базових теорій соціальної роботи;
- загальну характеристику структури соціальної роботи в Україні;
- особливості методів індивідуальної, групової соціальної роботи та роботи в громаді;
- об'єкти та суб'єкти соціальної роботи;
- державні та недержавні організації, що надають соціальні послуги різним категоріям клієнтів;

- напрямки і методи роботи з різними категоріями населення в галузі професійної діяльності;
- принципи державної політики у сфері соціальної роботи;
- основні закономірності, історичні та сучасні досягнення практичної соціальної роботи з дітьми та молоддю та іншими категоріями населення;
- досвід соціальної роботи в Україні та інших державах світу.

На основі цих знань у студентів будуть сформовані **уміння**:

- критично аналізувати процес становлення в розвитку соціальної роботи як науки та практики в Україні, порівнювати його проходження із європейськими країнами, бачити перспективність розвитку основних напрямів суспільної діяльності працівників соціономічної сфери;
- застосовувати базові теорії соціальної роботи у практичній діяльності;
- планувати та працювати з різними соціальними агенціями;
- диференціювати зміст діяльності відповідно до різних об'єктів, суб'єктів та напрямів соціальної роботи;
- добирати адекватні методи соціальної роботи відповідно до різних груп клієнтів;
- використовувати набуті знання при веденні наукових дискусій з актуальних проблем соціальної роботи;
- генерувати нові ідеї й нестандартні підходи до їх реалізації (креативність);
- налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво, попереджати та розв'язувати конфлікти;
- створювати позитивний імідж професії, її статусу в суспільстві.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають **опанувати** такі компетентності:

Інтегральна компетентність (ІК): Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов

Загальні компетентності (ЗК):

- ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК 11. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК 12. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- ЗК 15. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Фахові компетентності (ФК):

- ФК 1. Знання і розуміння сутності, значення і видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціально-педагогічного, юридичного, економічного, медичного).
- ФК 2. Здатність прогнозувати перебіг різних соціальних процесів.
- ФК 6. Знання і розуміння організації та функціонування системи соціального захисту і соціальних служб.
- ФК 9. Здатність оцінювати соціальні проблеми, потреби, особливості та ресурси клієнтів.

ФК 16. Здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи.
ФК 17. Здатність виявляти і залучати ресурси організацій партнерів з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності.

Міждисциплінарні зв'язки: проблематика курсу пов'язана з дисциплінами «Соціалізація особистості», «Соціальне забезпечення», «Соціально-педагогічне консультування», «Вулична соціальна робота», «Методологія досліджень в соціальній сфері», «Технології соціальної роботи», «Менеджмент соціальної роботи».

РОЗДІЛ 1
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ
ЗАНЯТЬ

Теми практичних занять

№ теми	Тема заняття	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	<i>Семінар: «Зв'язок соціальної роботи з іншими науками та галузями суспільної практики»</i>	2	1
2.	<i>Дискусія: «Роль теорій соціальної роботи у практичній діяльності соціальних працівників»</i>	4	1
3.	<i>Семінар-практикум: «Структура соціальної роботи в Україні»</i>	4	1
4.	<i>Семінар-практикум: «Ресурсне забезпечення соціальної роботи»</i>	4	
5.	<i>Вирішення практичних завдань: «Призначення консультування в соціальній роботі»</i>	4	1
6.	<i>Тренінг: «Особливості вуличної соціальної роботи»</i>	2	
7.	<i>Тренінг з тимблдіingu (командоутворення): «Групова робота у практичній діяльності соціальних працівників»</i>	4	
8.	<i>Кейс-стаді: «Перспективи розвитку самокерованої групової роботи»</i>	2	
9.	<i>Майстер-клас: «Форми та методи колективного представництва інтересів у громаді»</i>	2	1
10.	<i>Практикум: «Мережа закладів, які забезпечують безперервність догляду в громаді»</i>	2	
11.	<i>Дискусія: «Насильство в сім'ї як комплексна проблема соціальної роботи»</i>	2	1
12.	<i>Тренінг: «Особливості соціальної роботи з молоддю»</i>	4	
13.	<i>Вирішення практичних завдань: «Приклади діяльності соціальних служб щодо людей, які мають функціональні обмеження»</i>	4	
14.	<i>Вирішення практичних завдань: «Особливості надання соціальних послуг особам без постійного місця проживання»</i>	4	1
15.	<i>Практикум: «Зміст та напрями діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді»</i>	4	1
16.	<i>Практикум: «Соціальна робота неурядових організацій з різними категоріями клієнтів»</i>	2	1
ВСЬОГО ГОДИН:		50	6

Семінар «Зв'язок соціальної роботи з іншими науками та галузями суспільної практики».

Форма організації на занятті: *участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:*

1. Яке з визначень соціальної роботи Ви вважаєте найбільш доцільним? Чому?
2. Яка роль соціальної роботи як наукової дисципліни в системі соціальних наук?
3. Визначте характер співвідношення:
  - а) соціальної роботи та соціології;
  - б) соціальної роботи та психології;
  - в) соціальної роботи та педагогіки.
4. Які, на Ваш погляд, філософські ідеї використовуються теорією соціальної роботи?
  5. У чому, на Вашу думку, полягає призначення соціальної роботи як навчальної дисципліни?

Обов'язкове практичне завдання:

1. Робота в малих групах. Кожна група дає своє визначення теорії соціальної роботи і аргументує його. Потрібно привести якомога більше аргументів на користь «своєї» теорії.
2. Виберіть теорію, яка вам близька. Поміркуйте, як можна втілити її принципи у систему соціального захисту населення України. Результати оформіть у вигляді доповіді, доповіді на практичному занятті.

Термін виконання: на практичному занятті.

Дискусія «Роль теорій соціальної роботи у практичній діяльності соціальних працівників»

Форма організації на занятті: *участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:*

1. Які моделі теоретичного обґрунтування практики Ви можете назвати?
2. Які теорії поєднують психолого-орієнтовані моделі соціальної роботи?
3. Які концепції й чому входять у блок соціолого-орієнтованих теорій соціальної роботи?
4. Визначить особливості комплексно-орієнтованих теорій практики. Назвіть переваги і недоліки комплексних моделей соціальної роботи.
5. У чому полягають обмеження щодо застосування системного підходу при розв'язанні завдань соціальної практики?
  6. За яких саме умов використання екологічної моделі соціальної роботи є найдоцільнішим?

Обов'язкове практичне завдання:

1. Робота в малих групах.

Кожна група, аналізує різновиди теорій соціальної роботи і складає власну, альтернативну класифікацію теорій соціальної роботи.

З наукової та навчально-методичної літератури впишіть альтернативні класифікації теорій і теоретичних моделей соціальної роботи.

Яка з них вам найбільше імпонує? Чому?

Результати оформіть у вигляді схеми.

2. Обравши для аналізу конкретну соціальну проблему, визначте алгоритм її розв'язання, використовуючи такі параметри: система агента змін, система мети, система клієнта, система дії.

Результати оформіть у вигляді презентації алгоритму роботи соціального працівника і презентуйте на практичному занятті.

Термін виконання: на практичному занятті

Семінар-практикум «Структура соціальної роботи в Україні»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1 Розкрийте зміст та охарактеризуйте структуру соціальної роботи в Україні.

2. Визначить роль державних організацій як суб'єктів соціальної роботи.

3. Визначить роль недержавних організацій як суб'єктів соціальної роботи.

4. Схарактеризуйте особливості розвитку соціальної роботи в Україні в сучасних умовах.

5. Проаналізуйте роль соціальної роботи у реалізації різних напрямів соціальної політики.

6. Наведіть приклади реалізації принципу опори на власні сили, який спирається на позитивний потенціал особистості та її прагнення сприйняти соціальний вплив, з літературних джерел, власного життєвого досвіду чи зі своєї практики роботи в певній соціальній службі.

Обов'язкове практичне завдання:

1. Розгляньте питання структури соціальної роботи в Україні з використанням методу «Кубування» (6 граней розгляду питання:

1) опишіть поняття (колір, форма, розмір);

2) порівняйте поняття (на що це схоже, від чого відрізняється?);

3) доберіть асоціації (про що поняття змушує думати?);

4) проаналізуйте поняття (скажіть, яким чином це зроблене, чи знаєте ви це поняття, чи можете поняття вигадати?);

5) як поняття використовується (знайдіть застосування, яким саме чином це можна застосувати?);

6) запропонуйте аргументи «за» і «проти» цього (що в цьому доброго, а що поганого?).

Результати представити у вигляді схеми і доповіді на практичному занятті.

Термін виконання: на практичному занятті

Семінар-практикум «Ресурсне забезпечення соціальної роботи»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Користуючись електронними ресурсами сайтів певних соціальних інституцій системи соціальної роботи, зробіть контент-аналіз можливостей їхнього ресурсного забезпечення. З'ясуйте внутрішні ресурси та резерви соціальної роботи; ознайомтесь

з певними характеристиками особистісно-професійного потенціалу та можливостями для його розвитку.

2. Користуючись моделлю SWOT – аналізу визначить найважливіші характеристики (ризиків та можливості) за певним проектом; проаналізуйте власні характеристики за моделлю толерантності, а також визначить можливості її ресурсного використання у соціальній роботі.

3. З'ясуйте суть та особливості фіндрейзингової діяльності за її різновидами; виокремити ресурсні можливості кожного з методів фіндрейзингової діяльності в соціальній роботі.

Обов'язкове практичне завдання:

1. Оформіть у вигляді таблиці (назва інституції, тип ресурсного забезпечення, характеристика можливостей за наданням послуг).

2. Підберіть методичні матеріали для реалізації шляхів в умовах практики соціальної роботи.

3. Складіть порівняльну таблицю.

4. Розпочніть розробку власної ресурсної карти-моделі, складіть план діяльності зі зміцнення власного здоров'я як особистісно-професійного ресурсу; доберіть матеріали певних методик для реалізації зазначеного плану.

Результати доповіді на практичному занятті.

Термін виконання: на практичному занятті

Вирішення практичних завдань «Призначення консультування в соціальній роботі»

Форма організації на занятті: *участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:*

1. У чому полягає призначення консультування в соціальній роботі.

2. Визначте основні питання підготовки й проведення консультування.

3. Визначить специфіку консультування в соціальній роботі.

4. Визначить і проаналізуйте покроковий алгоритм підготовки до консультування.

5. Визначить і проаналізуйте алгоритм щодо підтримки розмови з клієнтом в діалозі.

Обов'язкове практичне завдання:

Розробіть покроковий алгоритм:

- підготовки до консультування дитини групи ризику;

- щодо підтримки розмови з клієнтом в діалозі;

- використання методів групової консультації в постійній групі: метод підтримки дитини в колективі, «Дерево життя», «Життя як подорож»;

- бесіди з батьками дітей молодшого шкільного віку.

За розробленим алгоритмом вирішення проблеми розв'яжіть проблемні ситуації;

- наведіть конструктивні способи подолання труднощів та обговоріть результати у групі

Результати доповіді на практичному занятті

Термін виконання: на практичному занятті

Ділова гра «Особливості вуличної соціальної роботи»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Схарактеризуйте план роботи вуличного соціального працівника в різних ситуаціях взаємодії з клієнтом на вулиці.
2. Проаналізуйте особливості надання послуг в умовах вуличної профілактичної роботи та визначить підходи до залучення добровільних помічників до вуличної профілактичної роботи.
3. Розгляньте етичні принципи роботи з підлітками та молоддю груп ризику та складіть план безпеки аутріч-працівників.
4. Розгляньте функції членів мультидисциплінарної команди вуличної профілактичної роботи та алгоритм супроводу клієнтів до установ та організацій – надавачів послуг.

Обов'язкове практичне завдання:

Робота в малих групах. Кожна група представляє власний план

1. Розробіть стислий план роботи вуличного соціального працівника в ситуації:
  - перевіркою бесіди вуличного соціального працівника з клієнтом;
  - встановлення контакту з клієнтом;
  - за відсутності порозуміння,
  - вирішення конфлікту;
  - проведення рекламно-пропагандистської діяльності.
2. Визначить дії вуличного соціального працівника відповідно до ситуації бесіди з клієнтом на вулиці.
3. Визначить законодавчі документи, на які має спиратися вуличний соціальний працівник під час ведення зазначеного випадку, розкрити зміст кожного з них.
4. Продемонструйте інтерактивні тренінгові завдання (за програмою «Сходінки», які надають клієнтам не лише необхідну інформацію, а й корисні навички.
5. Розробіть план заходів роботи вуличного соціального працівника за алгоритмом просвітницько-профілактичної програми «Сходінки» щодо роботи з молоддю, яка має ризиковану поведінку.

Термін виконання: на практичному занятті.

Тренінг з тимблдіну (командо-утворення) «Групова робота у практичній діяльності соціальних працівників»

Форма організації на занятті: вправи соціально-психологічного тренінгу «Партнерська взаємодія» на формування і посилення загального командного духу, шляхом згуртованості групи людей.

Вправа 1: забезпечує закріплення і поглиблення набутих студентами теоретичних знань, сприяє системному та цілеспрямованому розвитку особистості

соціального працівника з упевненою міжособистісною та груповою **взаємодією**.

Вправа 2: на актуалізацію власний ресурс, оцінювання свої сильні й слабкі сторони з мета-позиції.

Вправа 3: на позбавлення деяких обмежуючих переконань, минулих образів себе, травмуючих станів;

Вправа 4: на актуалізацію та розв'язанню внутрішньоособистісних конфліктів, посиленню особистісного зростання; здатності розібратися у взаємостосунках з іншими, виражати свої значущі емоції й почуття та отримувати зворотній зв'язок.

Обов'язкове практичне завдання:

Прогнозовані результати:

- підвищення рівня групової взаємодії;
- поліпшення взаємодії між студентами;
- збільшення швидкості прийняття командного рішення та спрямуватимуть і поглиблюють світогляд майбутніх соціальних працівників,
- формування практичних навичок самопрезентації та міжособистісної взаємодії.

Термін виконання: на практичному занятті.

Кейс-стаді «Перспективи розвитку самокерованої групової роботи»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком.

1. Доведіть ефективність роботи груп само- і взаємодопомоги, що діють у соціальній сфері.
2. Визначить практичні принципи самокерованої групової роботи.
3. Чим відрізняється самокерована групова робота від інших підходів у груповій роботі.
4. Змодельуйте самокеровану групову роботу за стадіями (у роботі з дітьми, молоддю, інвалідами, жінками, родичами клієнтів соціальних служб).

Обов'язкове практичне завдання:

Розв'язання соціальних ситуацій організації та взаємодії самокерованої групової роботи, узяті з реального професійного життя соціальних педагогів та соціальних працівників.

Термін виконання: на практичному занятті.

Майстер-клас «Форми та методи колективного представництва інтересів у громаді»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком.

1. Схарактеризуйте найефективніші стратегії колективного представництва інтересів у громаді.
2. Розкрийте суть лобіювання інтересів соціально вразливих груп у громаді.
3. Наведіть приклади проведення представницьких та інформаційних кампаній. Визначить спільне й відмінне.

4. Наведіть приклади сусідської моделі соціальної допомоги в громаді, визначить її специфічні риси та характеристику.

5. Наведіть приклади масових заходів як засобу тиску на владу, які цивілізовані форми їх проведення.

Наведіть аргументи шляхів подолання проблем, що мають місце в територіальній громаді.

Обов'язкове практичне завдання:

Підготуйте публічну самопрезентацію-захист розрахунково-графічної роботи за такими критеріями:

- презентативність (виразність інноваційної ідеї та рівень її представленості), ексклюзивність (яскраво виражена індивідуальність);
- прогресивність та актуальність змісту;
- оптимальність (достатність використовуваних засобів);
- технологічність (чіткий алгоритм: фази, етапи, процедури);
- наявність оригінальних прийомів актуалізації, проблематизації;
- рефлексія (самоаналіз);
- артистичність.

Термін виконання: до наступного практичного заняття.

Практикум «Мережа закладів, які забезпечують безперервність догляду в громаді»

Форма організації на занятті: *Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:*

1. Що означає визначення потреб населення у соціальних послугах і яка його мета?

2. Які нормативно-правові акти важливі у проведенні визначення потреб населення у соціальних послугах?

3. На основі чого можна побудувати пріоритети соціальних послуг для планування?

4. Як укласти цільову програму розвитку соціальних послуг на основі результативних показників?

5. Чому потрібне громадське обговорення проєкту цільової програми?

Обов'язкове практичне завдання:

Робота у парах.

1 Обґрунтування необхідності моніторингу та оцінки якості соціальних послуг.

2. Наведення прикладів інтегрованої моделі соціального захисту населення, надання соціальних послуг та захисту прав дитини на рівні громади.

3. Розробка змісту рекомендацій щодо використання та залучення наявних ресурсів під час перехідного етапу реалізації реформи децентралізації.

Результати доповісти на практичному занятті.

Термін виконання: на практичному занятті.

Дискусія «Насильство в сім'ї як комплексна проблема соціальної роботи»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Які основні нормативні акти найвищої юридичної сили лежать в основі формування державної політики України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі?

2. Які суб'єкти здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до законодавства України?

3. Які заклади належать до загальних служб підтримки постраждалих осіб? 4. Які заклади належать до спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб?

5. Що таке «Принцип 4 Р»?

6. Для чого потрібне скоординоване міжвідомче реагування на домашнє насильство?

7. Визначить відповідальність у сфері запобігання домашньому насильству (відповідальність за вчинення домашнього насильства, відповідальність посадових осіб за недотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству).

8. Мета та основні завдання мобільної бригади соціально-психологічної допомоги при випадках домашнього насильства.

Обов'язкове практичне завдання:

Обговорення питань:

1. Які важливі виклики та загрози постають у сфері запобігання та протидії домашньому насильству?

2. На яких базових принципах ґрунтується міжвідомча взаємодія у сфері запобігання та протидії домашньому насильству?

3. Що розуміється під втручанням (інтервенцією, наданням послуг)? Як координатору оцінити ефективність міжвідомчого втручання на факти насильства?

4. Що розуміється під ефективним перенаправленням? Як координатору оцінити ефективність перенаправлення постраждалих?

5. Яким є порядок прийняття рішення про надання соціальних послуг постраждалим від насильства особам на рівні ОТГ, міста обласного значення, району?

6. Проаналізуйте досвід УФЗ, UNFPA, ЮНІСЕФ з організації діяльності мобільних бригад соціально-психологічної допомоги в роботі з постраждалими особами щодо реагування на випадки насильства в Україні.

Термін виконання: на практичному занятті.

Тренінг «Особливості соціальної роботи з молоддю»

Форма організації на занятті:

Мета тренінгу – підвищення рівня знань учасників з питань формування та розробки ефективної молодіжної політики, стимулювання до використання отриманих знань у практичній діяльності.

Вправа: «Що таке «молодіжна політика, її ефективність».

Мета: з'ясування сутності молодіжної політики та критеріїв її ефективності.

Вправа: «Цикл молодіжної політики».

Мета освоєння комплексного підходу до здійснення молодіжної політики.

Вправа «Молодіжна політика Ради Європи та ЄС».

Мета: осмислення сутності та соціальної спрямованості європейської молодіжної політики.

Вправа: «Що таке обґрунтована молодіжна політика?».

Мета: з'ясувати критерії обґрунтованості молодіжної політики.

Вправа: «Діамант політики».

Мета: освоїти ключові засоби реалізації молодіжної політики.

Вправа: «Участь молоді – реальний досвід учасників».

Мета: осмислення учасниками практичного досвіду тренінгу в галузі залучення молоді до участі у суспільних процесах.

Вправа: «Молодіжний працівник в Україні»

Мета: освоїти специфіку діяльності молодіжного працівника в Україні.

Вправа «100 відсотків?»

Мета: закріплення набутих знань та навичок.

Обов'язкове практичне завдання:

Визначити зміст понять «молодіжна робота» і «молодіжний працівник»; обговорити розуміння діяльності молодіжного працівника в Україні та європейських країнах.

Повторення основних та отриманих під час тренінгу знань та навичок; оцінювання міри свого розуміння ОМП, складання табличок самооцінки свого розуміння ОМП.

Термін виконання: на практичному занятті.

Вирішення практичних завдань «Приклади діяльності соціальних служб щодо людей, які мають функціональні обмеження»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Соціальна політика в Україні щодо роботи з дітьми з обмеженими можливостями.

2. Соціальне партнерство у сфері соціального захисту дітей з обмеженими можливостями.

3. Робота соціального працівника з сім'ями, які виховують дитину з обмеженими можливостями.

4. Планування навчально-виховної, соціально-педагогічної роботи в групах для дітей з обмеженими можливостями.

5. Роль волонтерів у роботі з дітьми з обмеженими можливостями.

Обов'язкове практичне завдання:

1. Проаналізуйте основні нормативно правові документи, що стосуються дітей з обмеженими можливостями.

2. Визначить головні завдання соціального педагога в навчально-реабілітаційному центрі для дітей з обмеженими можливостями.

3. Проаналізуйте роботу навчально-реабілітаційних центрів, які мають місце в

Україні, м. Одесі та Одеській області.

4. Складіть план-програму (статут, проект та ін.) роботи Центру реабілітації для дітей з обмеженими можливостями.

Термін виконання: на практичному занятті.

Вирішення практичних завдань «Особливості надання соціальних послуг особам без постійного місця проживання»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Поняття та основні принципи соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей.

2. Форми соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей.

3. Види соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей.

4. Система реінтеграції бездомних осіб і безпритульних дітей.

5. Форми надання соціальних послуг закладами соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей.

Обов'язкове практичне завдання:

Робота у парах.

1. Дайте власну думку на тезис «Диференціація громадянства: чи мають бездомні права?»

2. Визначить економічні нерівності та безробіття: «побічні ефекти» капіталізму.

3. Які основні аспекти проблеми роботи з людьми без визначеного місця проживання?

4. Чи є алкоголізм посилюючим чинником у виникненні бездомних та безпритульних?

5. Проблеми соціальної реабілітації осіб «БОМЖ» – колишніх ув'язнених.

Термін виконання: на практичному занятті.

Практикум «Зміст та напрями діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. У чому полягає ефективність організаційно-педагогічної діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді (ЦСССДМ) в напрямі адаптації підростаючого покоління до повноцінного життя в суспільстві.

2. Добір методів і форм роботи у ЦСССДМ.

3. Система форм та методів роботи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді.

4. Соціальна реабілітаційна роботу у ЦСССДМ, попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі.

5. Методика роботи ЦСССДМ.

Обов'язкове практичне завдання:

Робота в малих групах.

Виберіть методику роботи у ЦСССДМ, яка вам близька. Поміркуйте, як можна втілити її принципи у систему соціального захисту населення України.

Кожна група захищає вибрану методику роботи у ЦСССДМ і аргументує її перспективність. Потрібно привести якомога більше аргументів на користь «своїї» методики.

Результати оформіть у вигляді есе, доповіді на практичному занятті.

Термін виконання: на практичному занятті.

Практикум «Соціальна робота неурядових організацій з різними категоріями клієнтів»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. У чому визначається конкуренція за лідерство на ринку соціальних послуг державних (комунальних) і неурядових організацій.

2. Реалізація державної політики соціального захисту і допомоги населенню силами неурядових організацій.

3. Уявлення і очікування клієнтів від неурядової організації або установи, які надають соціальну допомогу.

4. Специфіка соціальної роботи неурядової громадської або благодійної організації, яка надає соціальну допомогу:

5. Інноваційна програма БО «100% життя», БФ «Світло надії» та іншим прогресивних лідерів неурядової соціальної сфери в Україні.

Обов'язкове практичне завдання:

1. З'ясуйте специфіку практики надання соціальної допомоги недержавними суб'єктами (громадськими і благодійними організаціями і фондами) не за кошти міжнародних донорів або меценатів і олігархів, а за кошти міських і обласних Адміністрацій і Департаментів.

2. Розгляньте досвід взаємодії урядових і неурядових суб'єктів соціальної допомоги, покращення іміджу державних установ, які шляхом соціального замовлення швидко реагують і забезпечують потреби своїх клієнтів (пацієнтів з Даун синдромом, осіб, які живуть з інвалідністю, пацієнтів з обмеженим прогнозом життя, хворих на ВІЛ, жінок, які зазнають сімейного насильства та ін.)

Термін виконання: на практичному занятті.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота – це вид індивідуальної роботи, яка не є аудиторним навантаженням та виконується у позанавчальний час. Проте самостійну роботу не слід розуміти як домашню.

Самостійна робота є обов'язковою та підзвітною частиною навчального процесу (обов'язкова для всіх студентів, вимагає звіту).

Самостійна робота є нормованою діяльністю (вимагає оцінки, обмежена у часі).

Самостійна робота виконується студентом самостійно та в основному – індивідуально.

Самостійна робота може мати пізнавальний характер, а також розвиваючий, практико-орієнтований або навчально-дослідницький характер.

Творча складова – невід'ємна частина самостійної роботи (варіативність у виборі та виконання завдання).

Принципи організації самостійної роботи студентів в рамках будь-якої дисципліни:

1. *самостійність* – розвиток пізнавальної самостійності студентів;
2. *нормованість* – встановлений мінімальний обсяг, обов'язковий для кожного студента;
3. *інформованість* студентів про цілі та завдання, терміни виконання, форми контролю та самоконтролю, трудомісткості самостійної роботи;
4. *варіативність* – можливість вибору змісту та рівня завдання залежно від особистих переваг;
5. *креативність*.

Ознаками (критерії оцінки) самостійної роботи студента:

- виконання самостійної роботи особисто студентом або самостійна частина колективної роботи;
- закінчена розробка (закінчений етап розробки), в якій розкриваються та аналізуються актуальні проблеми з певної теми та її окремих аспектів, (актуальні проблеми навчальної дисципліни «Теорія і практика соціальної роботи», та відповідної сфери практичної діяльності);
- демонстрація достатньої компетентності автора в питаннях, що розкриваються;
- має навчальну, наукову та/або практичну спрямованість та значимість (якщо це навчально-дослідницька робота);
- містить певні елементи новизни (якщо це є науково-дослідна робота).

Структура навчальної діяльності студента при виконанні самостійної роботи:

- осмислення мети;
- оцінка термінів навчальної діяльності;
- оволодіння методами діяльності;
- самоосвіта, самовиховання та самоконтроль;

- виявлення відхилень від мети, уточнення плану, коригування структури діяльності.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		Форма контролю
		Денна	Заочна	
1.	Теоретичні основи соціальної роботи	4	6	<i>усне опитування, термінологічний диктант, презентація есе</i>
2.	Тезаурус соціальної роботи	4	5	
3.	Зв'язок соціальної роботи з іншими науками та галузями суспільної практики	4	6	
4.	Парадигми та теорії соціальної роботи	4	5	
5.	Особливості психологічних теорій соціальної роботи	4	6	
6.	Особливості соціологічних теорій соціальної роботи	4	5	
7.	Особливості комплексних теорій соціальної роботи	4	7	
8.	Роль теорій соціальної роботи у практичній діяльності соціальних працівників	4	5	
9.	Сутність та структура соціальної роботи як професійної діяльності	4	5	
10.	Структуру соціальної роботи в Україні	5	5	
11.	Ресурсне забезпечення соціальної роботи	4	5	
12.	Методи індивідуальної соціальної роботи	4	4	
13.	Призначення консультивання в соціальній роботі	4	4	
14.	Особливості вуличної соціальної роботи	4	4	
15.	Методи групової соціальної роботи	4	4	
16.	Сім'я яка опинилася у складних життєвих обставинах як об'єкт соціальної роботи	4	4	
17.	Особливості групової роботи у практичній діяльності соціальних працівників	4	6	
18.	Перспективи розвитку самокерованої групової роботи	4	5	
19.	Методи роботи в громаді	5	6	<i>усне опитування, термінологічний диктант, презентація есе,</i>
20.	Форми та методи колективного представництва інтересів у громаді	4	7	
21.	Мережа закладів, які забезпечують безперервність догляду в громаді	4	7	
22.	Насильство в сім'ї як комплексна проблема соціальної роботи	4	7	
23.	Діти та молодь як об'єкти соціальної роботи	4	8	
24.	Особливості соціальної роботи з молоддю	5	7	
25.	Соціально-психологічний портрет людей, які	4	7	

	мають функціональні обмеження			<i>написання наукової статті, побудова моделі, розробка програми</i>
26.	Приклади діяльності соціальних служб щодо людей, які мають функціональні обмеження	4	6	
27.	Соціальна робота з мігрантами, біженцями та особами без постійного місця проживання	4	6	
28.	Особливості надання соціальних послуг особам без постійного місця проживання	4	6	
29.	Особливості людей похилого віку як об'єкту соціальної роботи	4	6	
30.	Специфіка соціальної роботи в системі культурно-дозвілєвої діяльності	5	8	
31.	Особливості соціальної роботи в системі соціальних служб	4	8	
32.	Зміст та напрями діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	4	7	
33.	Особливості соціальної роботи в неурядових організаціях	4	7	
34.	Особливості соціальної роботи неурядових організацій з різними категоріями клієнтів	4	5	
ВСЬОГО ГОДИН:		140	206	

Самостійна робота студентів виконується у трьох видах:

I. Самостійна репродуктивна робота

1. Теоретичні основи соціальної роботи
2. Тезаурус соціальної роботи
3. Зв'язок соціальної роботи з іншими науками та галузями суспільної практики.
4. Сутність та структура соціальної роботи як професійної діяльності.
5. Структуру соціальної роботи в Україні.
6. Діти та молодь як об'єкти соціальної роботи.

Форми виконання: самостійне прочитання, перегляд, конспектування навчальної літератури, прослуховування лекцій, магнітофонних записів, заучування, переказ, запам'ятовування, повторення навчального матеріалу, складання словника термінів, складання кросвордів та ін.

II. Пізнавально-пошукова самостійна робота

1. Особливості психологічних теорій соціальної роботи
2. Особливості соціологічних теорій соціальної роботи..
3. Особливості комплексних теорій соціальної роботи.
4. Методи індивідуальної соціальної роботи.
5. Призначення консультування в соціальній роботі.
6. Особливості вуличної соціальної роботи.
7. Методи групової соціальної роботи.
8. Методи роботи в громаді.
9. Форми та методи колективного представництва інтересів у громаді

10. Особливості соціальної роботи з молоддю.

11. Соціальна робота з мігрантами, біженцями та особами без постійного місця проживання.

Форми виконання: Підготовка повідомлень, доповідей, виступів на семінарських та практичних заняттях, підбір літератури з навчальної проблеми, написання контрольної, курсової роботи та ін.

III. Творча самостійна робота

1. Роль теорій соціальної роботи у практичній діяльності соціальних працівників.

2. Ресурсне забезпечення соціальної роботи.

3. Сім'я яка опинилася у складних життєвих обставинах як об'єкт соціальної роботи.

4. Особливості групової роботи у практичній діяльності соціальних працівників.

5. Перспективи розвитку самокерованої групової роботи.

6. Мережа закладів, які забезпечують безперервність догляду в громаді.

7. Насильство в сім'ї як комплексну проблему соціальної роботи.

8. Соціально-психологічний портрет людей, які мають функціональні обмеження.

9. Приклади діяльності соціальних служб щодо людей, які мають функціональні обмеження.

Форми виконання: написання рефератів, наукових статей, участь у науково-дослідній роботі, підготовка наукової роботи, виконання спеціальних творчих завдань: есе, презентація, побудова моделі, розробка програми тощо.

РОЗДІЛ 3

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ З КУРСУ «ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ»

Індивідуальна навчально-дослідна робота є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання ІНЗД прилюдним захистом навчального проєкту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Теорія соціальної роботи» – це вид навчально-дослідної роботи бакалавра, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Орієнтовна структура ІНДЗ – навчально-педагогічного дослідження у вигляді есе, презентації, реферату тощо: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел.

Виконання індивідуально-дослідних завдань з курсу «Теорія соціальної роботи» спрямована на поглиблення теоретичних знань і набуття вмій дослідницької роботи, передбачає виконання завдань, спрямованих на розвиток самостійності та ініціативності, пошук та опрацювання рекомендованої літератури, підготовку рефератів і наукових доповідей, проведення наукових досліджень, а також індивідуальних завдань у рамках підготовки до участі в конференціях та олімпіадах.

Оскільки індивідуально-дослідна робота – це набір завдань, що мають за мету закріплення навичок роботи із теоретичним матеріалом, використання здобутих знань у практичній діяльності, завдання самостійної дослідницької діяльності з навчальної дисципліни «Теорія соціальної роботи» зосереджено за напрямками: словникова робота, робота з першоджерелами, складання структурно-логічних схем лекцій, підготовка мультимедійних презентацій тощо. Передбачається, що виконання цих завдань відображається у вигляді написання окремої індивідуально-дослідної роботи, за яку, згідно зі шкалою оцінювання нараховуються бали.

Словникова робота здійснюється на початку підготовки до вивчення теми та полягає у виписуванні в термінологічний словник основних понять теми з короткими поясненнями. Ця принципово важлива робота стосується всіх студентів, оскільки для них значна кількість психологічних термінів є новою, а отже засвоєння знань вимагає чіткого усвідомлення змісту тієї чи іншої психологічної категорії.

Складання структурно-логічних схем лекцій є одним із напрямків засвоєння змісту теми через оптимізацію механізмів запам'ятовування. Малювання схем, діаграм, графіків, малюнків сприяє візуальному запам'ятовуванню опрацьованої теми. Доцільно це робити під час або після вивчення змісту теми. Осмислене запам'ятовування передбачає, перш за все, встановлення логічних послідовностей, розбивку матеріалу на частини і знаходження в ній «ключових фраз» або «опорних пунктів». Запам'ятовувати слід саме їх і використовувати як «віхи» – орієнтири. Використання логічних опор, асоціацій і мислене угруповання сприяє усвідомленню матеріалу лекції та його швидкому та тривалому запам'ятовуванню.

Конспектування першоджерел. Конспект – це стислий письмовий виклад найбільш істотного в змісті першоджерела, тобто добір найважливіших і найхарактерніших теоретичних положень і фактів. Робота з першоджерелами здійснюється з метою більш глибокого опанування змісту теми. Вона полягає у складанні конспекту глав, параграфів, розділів, наукових статей, що сприяє більш глибокому розумінню часткових проблем психології у зв'язку із темою, що вивчається. Також це допомагає розширенню особистісного і формуванню наукового світоглядів. Під час роботи можливо створення плану-конспекту, тематичного конспекту, текстуального та вільного конспектів.

При роботі з рекомендованою літературою бажано дотримуватись такої послідовності. Спочатку прочитати відповідний розділ підручника, знайти визначення основних понять, розібратися в їх структурі, у взаємозв'язках різних понять, а потім, коротко законспектувати матеріал, який висвітлював би зміст навчальної теми. За відсутності в рекомендованих підручниках відповіді на якесь питання, потрібно звернутися до наведеної додаткової літератури.

Написання рефератів в структурі НМК відноситься до роботи під час підготовки до семінарських занять, але за змістом – це самостійна навчальна діяльність студента. Навчальний реферат з психології – це самостійна творча робота студента, що засвідчує його знання психологічної літератури з цієї теми, розуміння основних підходів до вирішення наукової і практичної проблеми, а також відображає власні професійні погляди майбутнього педагога вищої школи і демонструє його вміння усвідомлювати психолого-педагогічні явища на основі теоретичних знань. Ця робота передбачає: вибір теми, опрацювання структури реферату, написання його плану, оформлення вступу, основної частини, висновків та додатків, складання бібліографії.

Методичні рекомендації щодо написання реферативних доповідей:

Підготовка реферативних повідомлень є формою самостійного навчання, яка виступає як чинник пошуку, систематизації, поглиблення знань, формування практичних підходів у реалізації психолого-педагогічних завдань, створення передумов для розвитку умінь у роботі з літературними джерелами.

Вибір теми реферативного повідомлення здійснюється за власною ініціативою студента відповідно до досліджуваної проблематики конкретної теми або обирається серед тем з запропонованого переліку, визначеного викладачем.

Обравши тему, студент має розробити план реферативного повідомлення, який передбачає оптимальну структуру викладу матеріалу через такі основні компоненти:

- *титульна сторінка, зміст;*
- *вступна частина:* містить обґрунтування вибору теми, вказує напрямки її викладу, мету роботи;
- *основний розділ:* включає декілька пріоритетних проблем теми, їх загальну характеристику, особливості конкретних проявів, шляхи розв'язання, перспективи розвитку;
- *заклучна частина:* являє собою підведення підсумків по матеріалу, містить теоретичні висновки, пропозиції щодо поліпшення практичних напрямів використання теоретичної інформації.

Окремо наводиться *перелік* опрацьованих наукових джерел та *використаної літератури* (не менше 5-ти): чинних нормативних документів, монографій, посібників, підручників тощо.

Матеріал реферативного повідомлення має бути викладений цікаво, системно, цілеспрямовано, послідовно та логічно. Обсяг роботи складає 7-15 сторінок тексту.

Виступаючи з реферативним повідомленням, студент має продемонструвати уміння обґрунтовувати соціальне значення розглянутої проблеми, характеризувати її загальні риси, конкретні особливості, виявити причини, проаналізувати умови та динаміку розвитку, визначити шляхи розв'язання, зробити конкретні висновки. Поряд з цим, він повинен набувати навичок публічних виступів, опановувати прийоми роботи зі слухацькою аудиторією, відповідати на запитання, відстоювати власні переконання тощо.

В структурі одного змістового модуля дисципліни передбачена оцінка не більше одного реферату, написаного одним студентом. Реферати, написані та оформлені із порушенням зазначених вимог, не можуть бути позитивно оцінені викладачем.

Вимоги до розробки мультимедійних презентацій:

1. Назва теми презентації;
2. Основні поняття (не більше 3-х);
3. Основні тези;
4. Цікава інформація з теми (статистика, експерименти тощо);
5. Завдання на перевірку засвоєного матеріалу теми (запитання, тести, перевіірочні завдання тощо);
6. Список літератури для самостійного вивчення (не більше 5 джерел);
7. ПІП автора презентації, номер групи.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ (ІНДЗ)

№	Завдання	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Скласти таблицю тезаурусу соціальної роботи, використовуючи не менше трьох джерел на кожне визначення: автор, поняття, визначення, джерело	20	20
2.	Написання реферативної роботи щодо характеристики об'єктів соціальної роботи (знайти 10 українських сайтів, де містяться відомості з теми «Особливості людей поважного віку», 5 – українських, 5- англомовних) та надати їх URL-адреси у вигляді таблиці: список корисних посилань; назва сайту URL-адреса; що знаходиться.		
3.	Розробити презентацію з теми (модуля) або вузької проблематики		
4.	Написати анотацію прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, історичні розвідки тощо (за власним вибором студента)		
5.	Підготувати статтю до друку (тема за власним вибором студента)		
6.	Виступити на студентській науковій конференції (друковані тези) (тема за власним вибором студента)		
7.	Взяти участь у інтернет-конференціях (тема за власним вибором студента)		
8.	Розробити навчальні та діагностичні тестові завдання (1-2 тестових завдань за власним вибором студента)		
9.	Скласти та розв'язати практичні ситуативні задачі різного рівня з теми, модуля або курсу (1-2 задачі за власним вибором студента)		
10.	Написати есе, творче завдання (тема за власним вибором студента)		
УСЬОГО ГОДИН:		20	20

Орієнтовна тематика есе:

1. Вплив теорій на практику соціальної роботи.
2. Класифікація теорій у соціальній роботі.
3. Чинники розвитку теорій соціальної роботи.
4. Теорія систем і сучасна практична соціальна робота.
5. Значення соціально-педагогічної теорії для соціальної роботи.
6. Використання у соціальній роботі теорії ролей.
7. Типовий процес ведення випадку.
8. Перспективи розвитку консультування в соціальних службах України.
9. Роль представництва інтересів клієнтів у сучасній соціальній роботі.
10. Особливості вуличної соціальної роботи з дітьми.

11. Соціальна робота з мігрантами.
12. Перспективи розвитку групової соціальної роботи в Україні.
13. Проведення тренінгів із дорослими людьми.
14. Соціальна робота з біженцями.
15. Практика соціальної роботи з сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах.
16. Особливості соціальної роботи з молоддю.
17. Соціально-педагогічна робота з дітьми з функціональними обмеженнями.
18. Соціально-психологічні основи соціальної роботи з людьми поважного віку.
19. Діяльність неурядових організацій у соціальній сфері.
20. Соціальна робота в системі соціальних служб.

Критерії оцінювання ІНДЗ

№ з\п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	3 балів
2.	Складання плану ІНДЗ	2 бал
3.	Аналіз суті та змісту першоджерел	3 балів
4.	Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності	3 бали
5.	Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання.	4 бали
6.	Дотримання правил наукових публікацій	3 бали
7.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел)	2 бали
	Разом	20 балів

РОЗДІЛ 4

КОНТРОЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРЕВІРКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИЧНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗДОБУВАЧ ПРИ ВИКОНАННІ ІНДЗ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ, НЕ ДОПУСКАТИ АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ.

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (відповідно до ст. 69 Закону України «Про вищу освіту»).

Види академічного плагіату:

- копіювання;
- перефразування;
- компіляція;
- використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;
- подання як власних робіт (тез, аналітичних звітів, письмових робіт, есеїв тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

Для навчальної дисципліни «Теорія і практика соціальної роботи» навчальним планом передбачено підсумковий контроль у формі заліку та екзамену.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЗАЛІК)

Залік отримується на підставі успішного виконання усіх видів робіт, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни, і набрав при цьому 60 і більше балів. Студент, який набрав протягом семестру необхідну кількість балів, має можливість не складати семестровий контроль з навчальної дисципліни й отримати набрану кількість балів як підсумкову рейтингову оцінку. Водночас, студент має право на покращання свого рейтингу з навчальної дисципліни за умови складання семестрового контролю. Студент, який набрав протягом семестру менше від необхідної кількості балів, зобов'язаний складати з навчальної дисципліни залік і отримати підсумкову рейтингову оцінку.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕН)

На екзамен відводиться 20 балів. Здобувач може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів (не менше 60). Накопичені здобувачем бали під час вивчення навчальної дисципліни не анулюються, а сумуються. Оцінка за екзамен не може бути меншою за кількість накопичених ним балів. Кількість балів здобувач отримує за оцінкою кожного з тестових завдань екзамену.

Бали	Критерії
0 балів	Здобувач вищої освіти не вирішив жодного тестового завдання. Відповіді на запитання відсутні.
1-5 балів	Здобувач вищої освіти правильно вирішив меншість тестових завдань. Відповіді на запитання неповні, невпевнені. Відсутні приклади практичного використання.
6-10 балів	Здобувач вищої освіти правильно вирішив половину тестових завдань, не вміє логічно думати, робити власні висновки. Відповіді на запитання формальні, книжкові. Не наведено прикладів практичного використання в освітньому процесі
11-15 балів	Здобувач вищої освіти правильно вирішив більшість тестових завдань. Відповіді на запитання загалом правильні, проте наявні помилки у визначеннях. Здобувач вищої освіти намагається робити власні висновки, наводить приклади практичного використання в освітньому процесі.
16-20 балів	Здобувач вищої освіти правильно вирішив усі тестові завдання, уміє розмірковувати, робити власні висновки. Відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (КУРСОВА РОБОТА)

з «Теорії і практики соціальної роботи»

Курсові роботи є окремими кредитними модулями, що оцінюються за шкалою Університету Ушинського відповідно до критеріїв, розроблених і затверджених кафедрою, яка забезпечує їх виконання. Підсумкова оцінка за курсові роботи складається з двох оцінювальних складників і визначається вимогами до написання курсової роботи:

- 1) оцінювання якості виконання роботи та дотримання графіка її виконання;
- 2) оцінювання якості захисту курсової роботи (ступінь володіння матеріалом, аргументованість рішень, уміння захищати свої погляди тощо).

Оцінка «відмінно» ставиться за умови повного виконання всіх вимог щодо написання й оформлення роботи, повних і вичерпних відповідей студента на запитання і зауваження, демонстрації високого рівня теоретичної та практичної підготовки автора роботи.

Оцінка «добре» виставляється за наявності несуттєвих помилок в оформленні роботи, у виступі і відповідях студента.

Оцінка «задовільно» ставиться за суттєвих недоліків у теоретичній і практичній частинах роботи, за відсутності прикладів і достатньої аргументованості у відповідях автора.

Оцінка «незадовільно» ставиться в тому разі, коли робота за багатьма параметрами не відповідає вимогам щодо рівня виконання чи оформлення, а її автор не володіє фактичним матеріалом і має низький рівень теоретичної підготовки.

Плагіат у текстах курсових робіт не допускається. У разі виявлення плагіату в тексті курсової роботи її автор до захисту не допускається. Студент повинен виправити визначені недоліки та ліквідувати академічну заборгованість шляхом повторного захисту у термін, визначений графіком перескладань.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 A)	Здобувач виявляє особливі творчі здібності, уміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, уміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили. Може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання і оцінити результати власної практичної діяльності; виконує завдання, не передбачені навчальною програмою; вільно використовує знання для розв'язання поставлених перед ним завдань.
Добре (82-89 B)	Здобувач вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна. За зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою; має стійкі навички виконання завдання.
Добре (74-81 C)	Здобувач вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; загалом самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок. За зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою але не має стійких навичок виконання практичних завдань.
Задовільно (64-73 D)	Здобувач відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. За зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою; має елементарні нестійкі навички виконання завдання
Задовільно (60-63 E)	Здобувач володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні. Володіє навчальним матеріалом поверхово, на рівні

	запам'ятовування, має труднощі у відтворенні більшої частини теоретичного матеріалу, знайомий з основними поняттями навчального матеріалу. Має елементарні нестійкі навички виконання завдання.
Незадовільно (35-59 FX)	Здобувач володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу. Має фрагментарні знання при незначному загальному обсязі навчального матеріалу; відсутні сформовані уміння та навички; під час відповіді допускає суттєві помилки. Планує та виконує частину завдання за допомогою викладача.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЗАЛІК)

Поточний контроль (практичні заняття, самостійна робота)		ІНДЗ	Разом
Теми	Бали	0-20	0-100
Тема 1	0-8		
Тема 2-3	0-16		
Тема 4-5	0-16		
Тема 6-7	0-16		
Тема 8-9	0-16		
Тема 10	0-8		
Всього:	0-80		

**РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ЗА
РЕЗУЛЬТАТАМИ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
(ЕКЗАМЕН)**

Поточний контроль (практичні заняття, самостійна робота)		ІНДЗ	Разом	Підсумковий контроль (екзамен)	Сума
Теми	Бали	0-20	0-80	0-20	0-100
Тема 11-12	0-8				
Тема 13	0-4				
Тема 14	0-4				
Тема 15	0-4				
Тема 16	0-4				
Тема 17-18	0-8				
Тема 19-20	0-8				
Тема 21-22	0-8				
Тема 23-24	0-8				
Тема 25	0-4				
Всього:	0-60				

**Таблиця відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень здобувачів
вищої освіти**

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		Залік	Екзамен
90–100	A	зараховано	відмінно
82–89	B	зараховано	добре
74–81	C	зараховано	
64–73	D	зараховано	задовільно
60–63	E	зараховано	
35–59	FX	незараховано	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	F	незараховано	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ З КУРСУ «ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ»

1. Яке з визначень соціальної роботи Ви вважаєте найбільш доцільним? Чому?
2. Що є об'єктом досліджень соціальної роботи як науки?
3. Якими філософськими принципами послуговується соціальна робота?
4. Дайте визначення поняттю „теорія соціальної роботи”.
5. У чому, на Вашу думку, полягає призначення соціальної роботи як навчальної дисципліни?
6. Дайте характеристику основних поглядів на соціальну роботу як фахову діяльність.
7. Що є об'єктом соціальної роботи як фахової діяльності?
8. Розкрийте сутність благодійності за часів Київської русі.
9. У чому полягає особливість доброчинної діяльності козаків Січі?
10. У чому полягала роль громадськості у суспільній допомозі на селі?
11. Що передбачає професіоналізація соціальної роботи?
12. З чим пов'язують науковці зародження соціальної роботи як фаху?
13. Порівняйте підходи, запропоновані Мері Річмонд, Джейн Адамс, Алісе Саломон.
14. У чому полягає своєрідність становлення соціальної роботи як фаху в Україні?
15. У чому Ви бачите перспективу розвитку в нашій країні соціальної роботи як фаху, науки та навчальної дисципліни?
16. Які особистісні риси, на Вашу думку, потрібні соціальним працівникам?
17. Визначте критерії професійної придатності спеціаліста з соціальної роботи.
18. Які чинники обумовлюють професійні ролі соціального працівника?
19. Які саме ролі соціального працівника найбільше відповідають безпосередній практичній роботі?
20. Як Ви розумієте роль соціального працівника як дослідника? На Вашу думку, чи можна поєднувати виконання цієї ролі соціального працівника з виконанням інших ролей?
21. Які ролі Ви хотілося б виконувати найбільше? Поясніть свій вибір.
22. Кого вважають клієнтами соціальної роботи?
23. Які завдання ставить перед соціальними працівниками теорія соціального виключення?
24. У чому полягає сутність наснаження?
25. Сформулюйте завдання наснаження.
26. Чим, на Вашу думку, викликана багатоманітність теоретичних моделей соціальної роботи?
27. Які теорії об'єднує група психологічних моделей соціальної роботи?
28. Які соціологічні моделі застосовують у практиці соціальної роботи?
29. Як Ви розумієте сутність та особливості методів соціальної роботи?
30. Як, на Вашу думку, відрізнятиметься соціальна робота з людьми похилого віку на різних рівнях (індивідуальному, груповому, в громаді)?

31. Які психологічні теорії найчастіше використовують у соціальній роботі?
32. У чому полягає сутність психоаналітичної теорії?
33. Яким чином відбувається спілкування згідно з трансактним аналізом?
34. Які ключові техніки пропонує соціальним працівникам психодинамічна модель?
35. Які ключові теорії когнітивного підходу Ви можете назвати?
36. Що таке абеткова теорія особистості?
37. У чому полягають переваги та обмеження застосування у практичній соціальній роботі біхевіористського та когнітивного підходів?
38. У чому полягає значення для соціальної роботи теоретичних концепцій гуманістичної психології?
39. Порівняйте основні принципи гуманістичної психології і цінності соціальної роботи.
40. Яким чином можна застосовувати у соціальній роботі основні ідеї логотерапії?
41. Проаналізуйте основні концепції системно-екологічної моделі соціальної роботи.
42. Що, на Вашу думку, належить до ключових завдань соціального працівника з точки зору системно-екологічної моделі?
43. Спробуйте скласти соціальну історію своєї сім'ї, відобразивши її функціонування та структуру. Підготуйте графічну схему стосунків у сім'ї.
44. У чому полягають основні ідеї Паоло Фрейра?
45. Які підходи до практики соціальної роботи пропонує радикальний фемінізм?
46. Які основні концепції включає теорія ролей? Як їх використовують у соціальній роботі?
47. Що таке стигма та дискримінація, в чому полягає відмінність?
48. Що, на вашу думку, може обмежувати застосування рольової теорії в практичній соціальній роботі?
49. Які ознаки кризи можна назвати?
50. Від чого залежить здатність особи і родини протистояти кризі?
51. Які різновиди допомоги надають у рамках кризового втручання?
52. У чому, на Вашу думку, полягають особливості зосередженої на завданні моделі?
53. Охарактеризуйте зміст діяльності соціального працівника на різних етапах роботи у зосередженій на завданні моделі.
54. Яка різниця між тим, щоб працювати з сім'єю, як з системою, і тим, щоб працювати з окремими індивідами, котрі є членами сім'ї?
55. Які напрями сімейної терапії відомі? У чому полягає відмінність між ними?
56. Які техніки втручання пропонує психосоціальна терапія?
57. У чому полягає відмінність між психодинамічною та психосоціальною моделлю соціальної роботи?
58. Що дає адаптивно-соціалізаційна теорія практиці соціальної роботи?
59. Яким чином відбувається ресоціалізація?

60. Визначте спільні та відмінні риси підходів, описаних у цьому розділі.
61. Які Вам відомі соціальні і соціально-психологічні проблеми старості?
62. Яким чином процес старіння позначається на само сприйнятті і самопочутті людей похилого віку?
63. Яких принципів необхідно дотримуватися при організації соціальної підтримки людей похилого віку?
64. На що має бути спрямована соціальна робота з людьми похилого віку?
65. Обговоріть різні форми і методи роботи з людьми похилого віку.
66. У чому полягає соціальна реабілітація людей похилого віку?
67. Проаналізуйте сильні та слабкі риси групового догляду для людей похилого віку.
68. Яким чином здійснюється соціальна робота з людьми похилого віку в різних закладах соціальної сфери?
69. Визначте заходи для подолання соціальної ізоляції людей похилого віку. Дайте визначення поняття „людина з обмеженнями”.
70. Чому, на вашу думку, світова спільнота відмовилася від терміну „інвалід”?
71. У чому полягають перешкоди на шляху соціальної інтеграції людей із функціональними обмеженнями?
72. Охарактеризуйте сутність соціальної роботи з людьми, які мають функціональні обмеження.
73. Порівняйте форми, методи і технології, які використовують різні соціальні служби у роботі з інвалідами.
74. Яке значення має соціальне середовище для інтеграції людини з функціональними обмеженнями? Як, на Вашу думку, можуть соціальні працівники впливати на це середовище?
75. Чому люди функціональними обмеженнями часто потребують представництва своїх інтересів? Що може зробити представник інтересів у такі ситуації: клієнтці 65 років, дорослий син (27 років) майже не виходить з дому через глибоку розумову відсталість. Нещодавно помер чоловік, і жінка стурбована майбутнім своєї дитини: якщо їй трапиться померти раптово, то сина обманним шляхом можуть позбавити житла, адже родичів чи добрих знайомих у неї немає. Вони мешкають удвох у двокімнатній квартирі, жінка готова заповісти її тому, хто гарантує пожиттєвий догляд за сином, але боїться бути ошуканою.
76. Які соціальні проблеми можуть виникнути людей із психічними розладами?
77. Чим, на Вашу думку, спричинена стигматизація людей із психічними розладами?
78. У чому полягають особливості біопсихосоціального підходу до розуміння психічних розладів?
79. Які основні принципи соціальної роботи з тими, хто має психічні розлади, Ви можете назвати?
80. У чому полягає пряий вплив у ході соціальної роботи з тими, хто має психічні розлади?

81. Опишіть процес безперервної підтримки у ході соціальної роботи з тими, хто має психічні розлади.
82. У чому полягає соціальна робота з сім'ями, де є люди психічними розладами?
83. Порівняйте українську та закордонну модель організації допомоги людям із психічними розладами.
84. Дайте визначення залежності.
85. У чому полягають особливості фізичної та психологічної залежності?
86. Як Ви розумієте, чому соціальним працівникам, котрі допомагають людям із залежністю, важливо працювати з родинами?
87. Які підходи до роботи зі споживачами ін'єкційних наркотиків ви можете назвати?
88. Які є моделі профілактики вживання психоактивних речовин? Охарактеризуйте їх.
89. Чому, на Вашу думку, почали розвиватися програми зменшення шкоди та вулична соціальна робота із споживачами ін'єкційних наркотиків?
90. У чому, на Вашу думку, полягають особливості безмедикаментозних реабілітаційних програм для людей із залежністю?
91. Як Ви розумієте, що таке терапевтична спільнота? Що її утворює?
92. Які існують шляхи передачі ВІЛ?
93. Які базові принципи покладено в основу надання соціальних послуг людям із ВІЛ?
94. Які емоційні переживання пов'язані з усвідомленням ВІЛ-позитивного стану?
95. Яким чином соціальний працівник може допомогти людині у необхідності повернення від переживань до повсякденного життя?
96. Чому рекомендується уникати проявів співчуття стосовно людини з ВІЛ?
97. Які форми і методи соціальної роботи з людьми, які живуть із ВІЛ, Ви можете назвати. Наведіть приклади.
98. Розробіть власну модель комплексної допомоги людям, яких зачіпила проблема ВІЛ/СНІДу.
99. Що, на вашу думку, викликає дисфункціональність сім'ї?
100. Які види сімей можна, на Вашу думку, віднести до неблагополучних?
101. Як ви вважаєте, чи повинна кожна сім'я обов'язково проходити усі стадії життєвого циклу сім'ї? Обґрунтуйте свою відповідь.
102. Розкрийте основні завдання соціальної роботи з неблагополучною сім'єю.
103. У чому полягає сутність соціального супроводу неблагополучної сім'ї?
104. У чому полягає мета сімейного консультування?
105. Які стратегії сімейного консультування ви можете назвати?
106. Порівняйте соціальні послуги та форми роботи із неблагополучними сім'ями у різних соціальних закладах.
107. У чому полягає відмінність між поняттями „дитина-сирота” та „дитина, що залишилась без піклування батьків”? Кого вважають „соціальними сиротами”?

108. Чим би Ви пояснили зростання в Україні кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування?
109. Який вплив, на Вашу думку, мають стаціонарні установи на психологічний, емоційний та соціальний розвиток дитини? Що таке явище госпіталізму?
110. У чому може полягати роль соціального працівника у соціальному супроводі прийомних батьків та батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу?
111. Які форми роботи з вихованцями шкіл-інтернатів Вам відомі?
112. У чому полягає роль соціального працівника у допомозі дітям вулиці?
113. Дайте порівняльну характеристику різних форм опіки дітей-сиріт.
114. Які приклади роботи соціальних служб, що надають допомогу дітям, які залишилися без піклування батьків, ви можете навести?
115. Запропонуйте шляхи подолання соціального сирітства в Україні.
116. Які види насильства Вам відомі? У чому вони можуть виявлятися?
117. У чому, на Вашу думку, полягають соціальні наслідки насильства?
118. Які теорії та пояснення насильства Ви знаєте? Яка з них Вам видається такою, що найкраще пояснює природу насильства?
119. У чому полягає особливість консультативної роботи з жінками, які зазнали насильства?
120. Які попереджувальні заходи проти насильства над дітьми виділяють науковці?
121. Якщо до Вас як до соціального працівника звернулась людина похилого віку, котра повідомила про знущання над нею у родині, яким чином Ви будете діяти?
122. Які соціальні служби доцільно створювати для розв'язання проблеми насильства над людьми в сім'ях?
123. Розробіть власну інформаційну кампанію щодо профілактики жорстокого поводження з дітьми.
124. Розкрийте зміст поняття «безробіття».
125. Які різновиди безробіття Вам відомі?
126. У чому полягає правовий статус безробітного в Україні?
127. Які емоційні стани переживає людина, котра втратила роботу?
128. Як Ви розумієте адаптивну життєву активність безробітного?
129. У чому полягає суть соціальної роботи з безробітними людьми?
130. Порівняйте напрямки та форми роботи центрів зайнятості та державної соціальної служби для дітей, сімей та молоді.
131. У чому полягає суть єдиної Технології обслуговування населення в центрах зайнятості?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З «ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ»

1. Дати визначення понять: Клієнт, Інтерпретація.
2. Охарактеризуйте предмет індивідуальної соціальної роботи.
3. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю сформулюйте висловлювання – уточнення, вибірккову рефлексію змісту, відкрите запитання.
4. Дати визначення понять: Інтерв'ю, Конфронтація.
5. Охарактеризуйте об'єкт індивідуальної соціальної роботи.
6. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю
7. сформулюйте висловлювання – переказ, продовження думки клієнта, закрите запитання.
8. Дати визначення понять: Консультація, Перефразування.
9. Охарактеризуйте мету і завдання індивідуальної соціальної роботи.
10. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю сформулюйте висловлювання – переказ, вибірккову рефлексію змісту, закрите запитання.
11. Дати визначення понять: Інтервенція (в процесі індивідуальної роботи з клієнтом), Резюмування.
12. Розкрийте структуру процесу соціальної роботи з індивідуальним випадком.
13. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю сформулюйте висловлювання – перефразування, інтерпретацію, резюмування.
14. Дати визначення понять: Гіпотеза, Рефлексія вибірккова.
15. Порівняйте мету, завдання, процес і методи роботи з індивідуальним випадком за психоаналітичною і біхевіоральною моделлю.
16. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю сформулюйте висловлювання – уточнення, продовження думки клієнта, резюмування.
17. Дати визначення понять: Емпатія, Рефлексія проста.
18. Порівняйте мету, завдання, процес і методи роботи з індивідуальним випадком за гуманістичною та орієнтованою на завдання моделлю.
19. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю сформулюйте висловлювання – переказ, перефразування, резюмування.
20. Дати визначення понять: Емпатійні висловлювання, Клієнт.
21. Порівняйте мету, завдання, процес і методи роботи з індивідуальним випадком за когнітивною моделлю та моделлю трансактного аналізу.
22. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю сформулюйте висловлювання – вибірккову рефлексію змісту, інтерпретацію, відкрите запитання.
23. Дати визначення понять: Техніки інтерв'ю, Інтерпретація.
24. Охарактеризуйте цінності, що лежать в основі соціальної роботи з індивідуальним випадком.

25. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю сформулюйте висловлювання – вибірккову рефлексію змісту, резюмування, відкрите запитання.
26. Дати визначення понять: Прийоми інтерв'ю, Конфронтація.
27. Охарактеризуйте вміння і якості соціального працівника, необхідні для успішної індивідуальної соціальної роботи.
28. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю сформулюйте висловлювання – уточнення, інтерпретацію, закрите запитання.
29. Дати визначення понять: Запитання відкриті, Інтерв'ю.
30. Охарактеризуйте значення візуального контакту та оцінки фізичного та емоційного стану клієнта в процесі інтерв'ю. Вкажіть ознаки, на які можна спиратися при оцінці емоційного стану клієнта.
31. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю сформулюйте висловлювання – перефразування, продовження думки клієнта, інтерпретацію.
32. Дати визначення понять: Запитання закриті, Консультація.
33. Охарактеризуйте техніку уважного слухання та можливості її використання в ході індивідуального інтерв'ю.
34. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю
35. сформулюйте – перефразування, вибірккову рефлексію змісту, відкрите запитання.
36. Дати визначення понять: Індивідуальний випадок, Перефразування.
37. Розкрийте структуру індивідуального інтерв'ю в соціальній роботі.
38. На основі опису проблемної ситуації клієнта сформулюйте систему завдань, які необхідно вирішити для подолання його проблем.
39. Дати визначення понять: Соціальна ситуація клієнта, Резюмування.
40. Охарактеризуйте техніку емпатійного вислуховування та можливості її використання в ході індивідуального інтерв'ю.
41. На основі опису проблемної ситуації клієнта сформулюйте альтернативні шляхи подолання його проблем.
42. Дати визначення понять: Рефлексія вибірккова, Інтервенція (в процесі індивідуальної роботи з клієнтом).
43. Охарактеризуйте техніку розпитування та можливості її використання в ході індивідуального інтерв'ю.
44. На основі описаних невербальних проявів клієнта під час інтерв'ю сформулюйте емпатійні висловлювання.
45. Дати визначення понять: Рефлексія проста, Гіпотеза.
46. Охарактеризуйте прийоми узгодження з клієнтом позицій щодо проблем клієнта та їх причин та можливості їх використання в ході індивідуального інтерв'ю.
47. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю сформулюйте висловлювання – переказ, продовження думки клієнта, закрите запитання.

48. Дати визначення понять: Емпатійні висловлювання, Індивідуальний випадок.
49. Охарактеризуйте прийоми інтервенції та можливості їх використання в ході індивідуального інтерв'ю. На основі запропонованого висловлювання клієнта під час інтерв'ю сформулюйте – переказ, продовження думки клієнта, закрите запитання Проаналізуйте сутність професійної абілітації та реабілітації людей із різного роду функціональними обмеженнями.

ГЛОСАРІЙ

Абілітація (лат.*Abilitatio*; від лат.*Habili* – зручний, пристосувальний) – в міжнародній практиці - комплекс послуг, спрямованих на формування нових і посилення існуючих ресурсів соціального, психічного і фізичного розвитку клієнта. Є го лікувальні та (або) соціальні заходи по відношенню до інвалідів або іншим морально підірваним людям (засудженим і т.п.), спрямовані на адаптацію їх до життя.

Альтруїзм (фр.*Altruisme*; від лат.*Alter* – р інший) – моральний принцип, який полягає в безкорисливому служінні іншим людям, готовність жертвувати для їхнього блага особистими інтересами; протилежний егоїзму.

Анкетування передбачає заповнення респондентом (носієм інформації) бланка опитувальника. Анкетування поділяють на індивідуальне, групове, поштове чи проведене за допомогою засобів масової інформації.

Бездоглядність – відсутність нагляду за дітьми, спостереження за їх поведінкою і проведенням часу, турботи про виховання з боку батьків або осіб, які їх заміщають.

Благодійна діяльність – добровільна діяльність громадян і юридичних осіб за безкорисливої (безоплатної або на пільгових умовах) передачі громадянам або юридичним особам майна, в тому числі грошових коштів, по безкорисливого виконання робіт, надання послуг, надання іншої підтримки.

Благодійна програма – комплекс заходів, затверджених вищим органом управління благодійною організацією і спрямованих на вирішення конкретних завдань, що відповідають статутним цілям цієї організації.

Важка життєва ситуація – об'єктивно порушує життєдіяльність особи становище (інвалідність, нездатність до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, сирітство, бездоглядність, малообесеченість, безробіття, відсутність визначеного місця проживання, конфлікти, жорстоке поводження в сім'ї, самотність тощо), яке він не може подолати самостійно, в зв'язку з чим йому необхідна допомога і підтримка соціальних служб.

Важкі життєві обставини – об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність індивіда обставини, наслідки яких він не може подолати самостійно (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю або станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо).

Включене спостереження. Соціальний працівник (залучений фахівець) не лише вступає в контакт з тими людьми, діяльність яких спостерігає, а й бере безпосередню участь у подіях, що відбуваються. Здебільшого результати викладають в описовій формі, тому цей вид спостереження належить до якісних методів збору даних.

Волонтерство – добровільне виконання обов'язків з надання безоплатної соціальної допомоги, послуг, патронажу інвалідам, хворим і старим, а також особам і соціальним групам населення, які перебувають у складних життєвих умовах.

Гарантії соціальні (фр.*Garant* - поручитель) – матеріальні та юридичні засоби, що забезпечують реалізацію конституційних соціально-економічних і соціально-політичних прав членів суспільства.

Гіпотеза (в процесі інтерв'ю) – обґрунтоване припущення інтерв'юера(консультанта) щодо дійсних причин проблем клієнта.

Грант (*благодій*) – тут: цільові кошти, що надаються безоплатно на реалізацію благодійних програм, проведення наукових чи інших досліджень, навчання, лікування, на інші суспільно корисні цілі з подальшим звітом про їх використання.

Громадянське суспільство – 1) сфера суспільного життя, існуюча одночасно і поряд з державою, але незалежно від його інститутів; система самостійних, незалежних від держави громадських організацій, об'єднань, що виражають приватні інтереси людей і створюють умови для їх реалізації; **2)** сфера самоствердження вільних громадян і створюваних ними на добровільних засадах асоціацій і організацій. У його просторі реалізується все різноманіття соціальних зв'язків індивіда і держави.

Група соціального ризику – різновид соціальної номінальної групи, яка об'єднує людей, які в силу свого соціального стану і способу життя схильні до небезпечним негативним впливам і в результаті цього становлять загрозу нормальній життєдіяльності суспільства.

Групова соціальна робота – метод соціальної роботи, спрямований на надання психосоціальної допомоги групі осіб з подібними життєвими потребами та об'єднаних близькими інтересами, шляхом залучення членів групи в процес вирішення їхніх проблем, задоволення спільних інтересів; практичний метод соціальної роботи, який допомагає особистості розширювати своє соціальне функціонування та через цілеспрямований досвід групи більш ефективно вирішувати свої індивідуальні, групові чи проблеми в мікросоціумі.

Гуманістична емпатія – переживання, в яких людина емоційно відгукується на неблагополуччя чи благополуччя іншого у формі радості за іншого, співчуття, співстраждання, жалю.

Гуманітарна допомога (сприяння) – вид безоплатної допомоги, що надається для надання медичної та соціальної допомоги малозабезпеченим, соціально незахищеним, постраждалим від стихійних лих та інших надзвичайних подій групам населення, для ліквідації наслідків стихійних лих та інших надзвичайних подій, витрати на транспортування, супровід і зберігання зазначеної допомоги.

Девіантна поведінка – стійку поведінку особистості, що відхиляється від найбільш важливих соціальних норм, що заподіює реальний збиток суспільству або самій особистості, а також супроводжується її соціальною дезадаптацією.

Державна соціальна політика – дії держави в соціальній сфері, що переслідують певні цілі, співвіднесені з конкретно-історичними обставинами, підкріплені фінансовими ресурсами і розраховані на певні соціальні результати.

Державний соціальний стандарт – встановлений законодавством Російської Федерації мінімальний рівень гарантій соціального захисту, що забезпечує задоволення найважливіших потреб людини, що виражається в нормах і нормативах

надання безкоштовних і загальнодоступних соціальних послуг, соціальних допомог і виплат.

Державний стандарт соціальної послуги – визначені нормативно-правовим актом центрального органу виконавчої влади у сфері соціальної політики зміст та обсяг, норми і нормативи, умови та порядок надання соціальної послуги, показники її якості.

Державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, визначені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижче прожиткового мінімуму.

Дільнична соціальна служба – форма соціальної роботи з виявлення раннього неблагополуччя в сім'ях, з надання всебічної соціальної допомоги таким сім'ям, а також але профілактики бездоглядності та безпритульності неповнолітніх.

Ейджізм (від англ. *age* – вік) – дискримінація, що здійснюється одними віковими групами по відношенню до інших.

Емоційність – властивість людини, що характеризує зміст, якість і динаміку її емоцій та почуттів. Одна з основних складових темпераменту. Властивості емоційності як однієї зі сфер прояву темпераменту – це вразливість, чутливість, імпульсивність та ін..

Емпатійні висловлювання – прийом інтерв'ю, висловлювання інтерв'юера (консультанта), що відображають його розуміння емоційного стану клієнта, його співпереживання клієнту.

Емпатійного вислуховування техніка – техніка інтерв'ю, спрямована на встановлення і підтримку емоційного контакту з клієнтом, створення комфортних умов для бесіди з ним, допомогу клієнту у відреагуванні на неприємні переживання та подоланні психологічних бар'єрів. Включає прийоми простої і вибіркової рефлексії змісту, емпатійних висловлювань.

Емпатія (англ. *empathy* – співчуття, співпереживання) – здатність емоційно відгукуватися на переживання іншої людини, що виявляється у співчутті, співпереживанні, співстражданні.

Етика соціального працівника – сукупність етичних норм, що формулюються співтовариством соціальних працівників і регулюють їх діяльність.

Етикет соціальної роботи – правила поведінки, прийняті в співтоваристві соціальних працівників; сукупність теоретичних етичних норм, що регулюють діяльність соціального працівника. Являє собою набір практичних правил, що стосуються поведінки соціального працівника в тих чи інших ситуаціях.

Етичний кодекс соціального працівника – звід моральних норм, що пропонуються до виконання, прийнятий асоціацією (союзом) професійних соціальних працівників і службовців стандартом етичних відносин у професійній діяльності.

Ефективність соціальної роботи – максимально можливе задоволення соціальних потреб населення при оптимальних витратах.

Життєзабезпечення – складова способу життя, діяльність, пов'язана з залученням людей в процеси господарського життя, перш за все в систему суспільного поділу праці, спрямована на задоволення базових потреб і потреб.

Захист дитинства – система заходів, що забезпечує охорону законних прав та інтересів дітей на основі розробки нормативних документів, які визначають правове становище неповнолітніх; законодавче регулювання дитячої праці; вдосконалення системи опіки, піклування та усиновлення / удочеріння дітей, які залишилися без піклування батьків; створення мережі спеціалізованих соціальних служб і установ для проведення корекційної та реабілітаційної роботи з дітьми, що потребують відповідної допомоги.

Індивідуальний випадок – життєва ситуація клієнта, що характеризується складним перебігом різних особистісних проблем.

Інновації в соціальній сфері – інновації, що впливають на великі групи людей, як правило, мають некомерційний характер і спрямовані на поліпшення якості життя населення.

Інтерв'ю – метод, під час якого респондент в усній формі відповідає на запитання інтерв'юера (людини, що ставить запитання), який фіксує відповіді. За способом проведення інтерв'ю буває особистим (вічна-віч), телефонним або проведеним за допомогою електронних засобів інформації. Залежно від того, наскільки інтерв'юер може вільно змінювати послідовність запитань та їх формулювання, інтерв'ю поділяють на неформалізоване (можлива зміна запитань та їх послідовності) і формалізоване (перелік дослідницьких запитань чітко визначений). Розрізняють два види інтерв'ю: глибинні (інтерв'юер дає можливість респонденту вільно висловлюватися на визначену тему) і структуровані (як правило, використовуються тестові запитання).

Інтерв'ю (в соціальній роботі) – спеціально організована бесіда працівника з клієнтом, спрямована на виявлення і дослідження проблем клієнта і вибір шляхів їх подолання.

Інтервенція (в процесі індивідуальної роботи з клієнтом) – активні дії соціального працівника, спрямовані на досягнення змін у психічному стані клієнта, на корекцію його уявлень щодо власних проблем та їх причин, на вибір клієнтом того чи іншого шляху подолання власних проблем.

Інтерпретація (в процес інтерв'ю) – прийом інтерв'ю, повідомлення інтерв'юером (консультантом) клієнту свого бачення проблеми клієнта та її причин.

Клієнт – особа, яка звернулася з проханням про допомогу до відповідної соціальної служби чи спеціаліста. Клієнтами також зазвичай називають окремих осіб, групи людей, їхніх родичів, сім'ї, громади, які є адресатами соціальної роботи. Вони не можуть самостійно подолати свої проблеми, вийти з життєвої кризи, функціонувати самостійно і тому потребують сторонньої допомоги. Основна відмінність між ними полягає в тому, що соціально-педагогічна робота з клієнтом не може здійснюватися без його згоди, на відміну від об'єкта, який не завжди ініціює спеціальну роботу фахівця чи соціальної служби з ним. Об'єкти соціально-педагогічної діяльності – це потенційні клієнти фахівців соціальної сфери. У практиці соціально-педагогічної роботи типологія клієнтів – це базис для

визначення типу соціальної агенції чи громадської організації, змісту та напрямів їхньої діяльності, залучення фахівців певного профілю, переліку різновидів соціальної допомоги та соціальних послуг.

Клієнт соціальної роботи (користувач соціальних послуг) – широко прийняте визначення тих людей, які користуються послугами організацій щодо соціального захисту.

Консультація – професійна бесіда, в ході якої спеціальні знання фахівця (консультанта) використовуються для надання допомоги клієнту у подоланні його проблем.

Конфронтація – техніка інтерв'ю, спрямована на подолання ірраціональних, некоректних уявлень клієнта та стимулювання його активності. Полягає у висловлюванні інтерв'юером (консультантом) своєї незгоди з точкою зору клієнта, аргументована критика позиції клієнта.

Макросоціальної роботи – впорядкування діяльності населення окремих територій, формування між територіальними громадами або соціальних груп виходячи з інтересів і можливостей населення.

Маргінальні групи населення – особи, звільнені з місць позбавлення волі і не мають певного місця проживання; громадяни, які потребують громадського нагляду за соціальними факторами (алкоголізм, безпритульність тощо); молодь, яка не включена в трудову діяльність; особи з відхиленням поведінки. До маргінальним можуть бути віднесені будь-які групи населення, які на ринку праці мають найменші шанси самостійно працевлаштуватися (наприклад, матері-одиначки та жінки, які мають дітей, сироти, діти з неблагополучних сімей, некваліфіковані робітники, люди похилого віку тощо).

Маргінальність – будь-яка специфічна ситуація, що виникає при впливі різних (нерідко конфліктуючих) соціальних груп, або статус індивіда, обумовлений його приналежністю до двох і більше соціальним групам, або особливі поведінкові явища, що складаються в області їх взаємодії.

Матеріальна допомога – допомога, яка надається громадянам, які перебувають у важкій життєвій ситуації, у вигляді грошових коштів, продуктів харчування, засобів санітарії і гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, палива, а також спеціальних транспортних засобів, технічних засобів реабілітації інвалідів та осіб, які потребують постійного стороннього догляду.

Методи збору інформації – способи/процедури дослідження різних аспектів життєдіяльності людини, процесу, явища, тенденції з метою формування системи знань про них. Методами збору інформації є: опитування (інтерв'ю, анкетування), фокус-групи, бесіди / структуровані та цілеспрямовані дискусії, спостереження, тестування тощо.

Мозковий штурм – метод, який використовують для пошуку шляхів розв'язання проблеми (ситуації), а не для власне збору даних. Але, спостерігаючи за висловлюваннями учасників, фіксуючи їхні пропозиції, дослідник може з'ясувати інформацію, яку проблематично отримати іншими методами.

Неформалізоване спостереження. Соціальний працівник (залучений

фахівець) упродовж певного часу спостерігає за клієнтом, не контактуючи з ним. Результати спостереження занотовують у довільній формі, і вони є якісними показниками оцінки.

Об'єкти соціальної / соціально-педагогічної роботи – окремі особи (дитина, підліток, молода людина, доросла людина) чи соціальні групи (сім'я, дитяча та молодіжна група чи колектив, неформальне об'єднання), які потребують допомоги та підтримки в процесі їхнього соціального становлення і розвитку, інтеграції в суспільство та яким адресовано цілеспрямовані чи стихійні соціально-педагогічні впливи. Разом із поняттям «об'єкт» у теорії та практиці соціально-педагогічної діяльності вживають термін «клієнт». Це досить близькі за змістом, але не тотожні поняття.

Оккупаціональна терапія – професійні дії, спрямовані на реабілітацію осіб, які за станом здоров'я не можуть здійснювати трудову діяльність, догляд за собою, проводити дозвілля.

Опитування – вербальний метод збору інформації, що дозволяє встановити довірливі стосунки з клієнтом, якщо застосовується відповідно до вимог, тобто питання мають бути позитивного спрямування, поєднувати відкриті та закриті запитання, запитання щодо уточнення, контролю, запитання загального й тематичного характеру тощо. Опитування за способом проведення поділяють на анкетування та інтерв'ю.

Опіка (піклування) – форма влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, з метою їх утримання, виховання та освіти, а також для захисту їх прав та інтересів; опіка встановлюється над дітьми, які не досягли віку 14 років; піклування встановлюється над дітьми у віці від 14 до 18 років.

Освоєння життєвого середовища – придбання і ефективне використання знань і навичок, необхідних для адекватної взаємодії з елементами оточення і контролю над ними.

Особа з обмеженими можливостями – людина, інвалід, який страждає тимчасовими або постійними, вродженими або набутими вадами, що не дозволяють йому самостійно і в повній мірі реалізувати свій потенціал.

Особистісна рефлексія (лат. reflexio – відображення) – заглиблення у світ власних учинків, почуттів, переживань, співвіднесення їх з навколишньою дійсністю.

Оцінка потреб – процес збору, узагальнення та аналізу соціальними працівниками інформації щодо стану та життєвих обставин об'єкта соціальних послуг з метою визначення видів та обсягів послуг, їх впливу на процес подолання складних життєвих обставин.

Патронаж – форма правового захисту особистих і майнових інтересів громадян. Встановлюється над повнолітнім дієздатним громадянином, який за станом здоров'я не може самостійно здійснювати і захищати свої права і виконувати обов'язки. Є різновидом піклування.

Перефразування – прийом інтерв'ю, переказ консультантом висловлювань клієнта іншими словами, що дає можливість уникнути розбіжностей у розумінні слів

клієнта, висловити те, що клієнт лише мав на увазі, позбутися слів, що несуть негативне емоційне навантаження.

Показники якості соціальних послуг – сукупність показників, які використовуються для оцінювання діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, які ґрунтуються на позитивній результативності соціальних послуг відносно її одержувачів і ступеня задоволення їх потреби в цих послугах.

Практика соціальної роботи – використання знань і навичок соціальної роботи для надання соціальних послуг людині, соціальній верстві, групі. Практика соціальної роботи включає в себе соціальну допомогу, соціальну терапію, соціальну реабілітацію, страхування, піклування, посередництво і т.д. Проблема суб'єкта та об'єкта соціальної роботи розглядається у взаємозв'язку, тому вони з певною долею умовності можуть бути представлені у її системі на різних рівнях. На макрорівні суб'єктами і об'єктами соціальної роботи є суспільство, держава, органи управління. На мезорівні – це соціальні групи, державні та приватні соціальні служби різних типів, громадські і благодійні організації. На мікрорівні – це професійні фахівці соціальної роботи, практичні соціальні працівники різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, спеціальностей і спеціалізацій, дослідники та викладачі соціальної роботи, клієнти соціальних служб, волонтери та ін. Соціальна робота як практична діяльність передбачає роботу з проблемою клієнта та роботу з іншими службами, установами, організаціями. Ці напрями роботи передбачають різні види соціальної роботи. Так, у першому випадку можна говорити, з одного боку, про характер проблеми клієнта (розлучення, смерть близької людини, інвалідність, втрата роботи тощо), з іншого боку, – про особливості клієнта (індивід, група, суспільство). У другому випадку, з одного боку, мова може йти про сферу діяльності, у процесі якої виникають проблеми взаємодії з іншими службами, установами, організаціями (наприклад, сфера освіти, охорони здоров'я, побуту тощо) або про статус цих організацій (державні, приватні, благодійні, громадські тощо). Використання методів соціальної роботи зумовлене специфікою об'єкта, на який вона спрямована, і характером його проблеми. Виокремлюють такі основні групи методів: а) за формами соціальної роботи (економічні, правові, адміністративно-управлінські, медико-соціальні, психологопедагогічні та ін.); б) за об'єктами соціальної роботи (методи роботи з групою, громадою, індивідуальної роботи); в) за суб'єктами соціальної роботи (методи, які використовуються фахівцем, колективом соціальної служби, органом управління та ін.). Принципи соціальної роботи визначаються її цілями, мають історичний і діалектичний характер. Основоположними принципами соціальної роботи є: принцип цілісного підходу, який вимагає вивчення людини не лише у конкретній ситуації, але й у широкому соціальному оточенні; принцип створення рівних можливостей, що забезпечує надання соціальних послуг особистості незалежно від її віку, національності, походження, соціального статусу, сфери зайнятості, місця проживання, релігійної приналежності; принцип поєднання допомоги зі самопомогою, що передбачає опору на позитивний потенціал особистості та її стимулювання на конструктивну діяльність, оптимальне використання потенційних ресурсів; принцип гуманності, який визначає пріоритет загальнолюдських цінностей, що сягають корінням у родинне середовище та

фундаментальні основи моральності; принцип диференціації та індивідуалізації – вимагає врахування рівнів фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального розвитку особистості, стимулювання її активності, розкриття творчої індивідуальності кожного; принцип адаптації – передбачає залучення різних категорій і цільових груп населення до соціально значущої діяльності з метою пристосування до соціального середовища та задоволення соціально значимих потреб, а також адаптацію суспільства до особливих потреб окремих категорій громадян; принцип інтеграції – забезпечує створення умов для включення особистості в діяльність різних сфер життя суспільства, з метою її позитивної соціалізації, індивідуалізації, ідентифікації; принцип комплексного підходу – вимагає використання широкого спектра прийомів і засобів розв’язання соціально-психологічних проблем, їх варіативності; принцип етичності – відображає характер діяльності та спрямований на коректну обробку інформації та збереження конфіденційності тощо.

Прийоми інтерв’ю – окремі дії інтерв’юера, що цілеспрямовано використовуються для встановлення і підтримки контакту з клієнтом, вивчення його особистості, поглядів і уявлень, дослідження проблем клієнта, впливу на його емоційний стан, поведінку та вирішення інших завдань у процесі інтерв’ю. Серед основних прийомів індивідуального інтерв’ю можна виділити організацію простору бесіди, просту рефлексію, вибірково рефлексію, емпатійні висловлювання, саморозкриття, відкриті запитання, закриті запитання, перефразування, резюмування, уточнення, висування альтернатив тощо.

Проблема особистісна – протиріччя між реальним станом особистості (фізичним, психічним, моральним станом, станом її взаємовідносин з іншими особами) і таким, що необхідний для її повноцінної життєдіяльності, задоволення її потреб.

Професійна етика – наука про професійну мораль як сукупності ідеалів і цінностей, ідей про належне, етичних принципів і норм поведінки, які відповідають суті професії і забезпечують належний характер взаємин між людьми в процесі професійної діяльності. Разом з тим це моральне самосвідомість професійної групи, її психологія і ідеологія.

Професійна самооцінка – оцінка себе як суб’єкта професійної діяльності.

Професійна Я-концепція – уявлення особистості про себе як професіонала.
Резюмування – прийом інтерв’ю, підведення інтерв’юером підсумків окремих етапів або всієї бесіди з клієнтом. Дає можливість звернути увагу клієнта на ключові аспекти бесіди та зробити висновки.

Психосоціальна робота – напрям у соціальній роботі, яку приділяє особливу увагу психологічним аспектам важкій життєвій ситуації клієнта. У Росії особлива увага приділяється психологічним аспектам адаптації клієнта соціальної служби до умов, що змінилися, до важкій життєвій ситуації.

Реадаптація – придбання інвалідом таких нових навичок взаємодії та поведінки в стандартних соціокультурних ситуаціях, які дозволяють йому компенсувати знову виник дефект.

Резидентська соціальна робота – робота, яка здійснюється в тих установах, де люди живуть на постійній основі.

Рекреація – складова способу життя, процес відновлення життєвих сил, які частково втрачаються в сфері праці і в повсякденних справах; знаходиться в тісному зв'язку з поняттями вільного часу, дозвілля. Може здійснюватися у формі сну, прийняття оздоровчих процедур, перерви в роботі, зміни подій, перемикання на інший вид діяльності.

Ресоціалізація – процес повторної соціалізації індивіда, який здійснюється за умови, що знання і навички, набуті раніше в ході соціалізації, не сприяють соціокультурної адаптації або обумовлюють соціально неприйнятну поведінку. Має на увазі зміну раніше сформованих стереотипів поведінки новими, більш функціональними або соціально прийнятними.

Рефлексія – усвідомлення суб'єктом того, як він сприймається і оцінюється іншими індивідами або спільнотами; аналіз власного психічного стану.

Рефлексія вибіркова – прийом інтерв'ю, повторення консультантом ключової фрази з висловлювання клієнта з метою зосередження бесіди на виділеному таким чином аспекті його розповіді.

Рефлексія проста – прийом інтерв'ю, повторення консультантом останньої фрази висловлювання клієнта з метою стимулювання його до подальшої розповіді.

Рівень життя – забезпеченість населення необхідними матеріальними благами, досягнутий рівень їх споживання і ступінь задоволення раціональних потреб різних соціальних груп.

Розпитування техніка – техніка інтерв'ю, спрямована на дослідження соціальної ситуації життєдіяльності клієнта, виявлення його проблем, дослідження їх причин та виявлення ресурсів клієнта. Включає прийоми постановки відкритих і закритих запитань.

Самозахист – процес, в якому клієнти соціальних служб та інші потребують допомоги громадяни відкрито заявляють про свої проблеми, права і потреби. Це поняття асоціюється з розширенням прав і можливостей та автономією людей з обмеженими можливостями здоров'я.

Самооцінка – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Самооцінка – суб'єктивне сприйняття особистістю досягнутих результатів.

Самопоміч – процес, за допомогою якого люди, групи або організації працюють разом для досягнення цілей. Фокусом таких дій може бути широке коло особистих і соціальних проблем.

Складні життєві обставини – обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті.

Соціалізація (франц. *socialis* – суспільний) – засвоєння і відтворення індивідом соціального досвіду, які відбуваються у спілкуванні та діяльності.

Соціальна адаптація – процес активного пристосування людини до нових для нього соціальних умов життєдіяльності за допомогою різних соціальних засобів. В процесі адаптації людина виступає об'єктом впливу соціального середовища і активним суб'єктом, який розуміє вплив цього середовища. Являє собою не тільки стан людини, а й процес, в ході якого соціальний організм набуває рівновагу і стійкість до впливу і впливу соціального середовища. Основною характеристикою соціальної адаптації є адаптаційний потенціал - ступінь можливостей індивіда включатися в нові, мінливі умови середовища.

Соціальна група – група осіб, об'єднаних за спільною соціальною, демографічною або іншою ознакою, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують надання їм однотипних соціальних послуг.

Соціальна держава – демократична держава, що спирається на широку соціальну основу і проводить соціальну політику, спрямовану на підвищення або забезпечення певного життєвого рівня населення, захист і реалізацію прав і свобод громадян, на створення сучасних систем освіти і соціального забезпечення, на підтримку незаможних і малозабезпечених верств населення, на запобігання та успішне вирішення соціальних конфліктів і т.д.

Соціальна діагностика – комплексний процес дослідження соціального суспільства або соціального явища з метою виявлення, розпізнавання і вивчення причинно-наслідкових зв'язків і відносин, що характеризують його стан і тенденції подальшого розвитку.

Соціальна допомога - періодичні і (або) регулярні заходи, що сприяють усуненню або зменшенню соціальної недостатності.

Соціальна допомога - це система заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя та праці, відновлення соціального статусу і формування в особи якостей, установок щодо пристосування до умов нормальної життєдіяльності шляхом правового і матеріального захисту її існування, підготовки до самообслуговування з формуванням здатності до пересування і спілкування, повсякденних життєвих потреб тощо.

Соціальна ексклюзія – процес, який позбавляє певних осіб (або сім'ї, групи, певні спільноти) ресурсів, необхідних для повноцінного життя в суспільстві.

Соціальна ефективність – міра оцінки результатів реалізації соціокультурних програм і проектів з точки зору їх соціальної необхідності (внесок у вирішення соціально значущої проблеми), соціальної корисності (зниження рівня соціальної напруженості), соціальної привабливості (бажання користуватися цими результатами).

Соціальна інтеграція – характеристика заходів збігу цілей, інтересів різних соціальних груп, індивідів.

Соціальна інфраструктура – матеріально-речові елементи, що забезпечують умови життєдіяльності людини в суспільстві (у виробничій, політичній і духовній сферах, в сім'ї і побуті); сукупність таких галузей, як наука, освіта, охорона здоров'я, торгівля, громадське харчування, побутове обслуговування, житлово-комунальне господарство, транспорт, зв'язок та ін. Ступінь розвитку соціальної інфраструктури - важливий показник того, як людина живе, в якій мірі він соціально захищений.

Соціальна корекція – сукупність спеціальних психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на ослаблення і подолання недоліків психофізичного розвитку і відхилень у поведінці. Корекційна діяльність соціального працівника здійснюється з урахуванням впливу на клієнта соціального середовища, яка визначає соціальні цілі корекційного процесу.

Соціальна маргіналізація – тут: відтискування інвалідів на периферію соціокультурного життя, тобто скорочення набору можливих соціальних ролей і культурних ідентичностей, спрощення доступних інвалідам соціокультурних функцій, звуження кола одержуваної культурної інформації, зниження ступеня участі в соціальній взаємодії і комунікації в порівнянні з прийнятими в суспільстві стандартами.

Соціальна мобільність – переміщення індивідів або соціальних груп з одних суспільних верств в інші (наприклад, з селянства - в робочий клас), їх рух до більш високих або більш низьких ієрархічних позицій. (Термін введений в соціологію російським соціологом П. А. Сорокіним.)

Соціальна недостатність – соціальні наслідки порушення здоров'я, що призводять до обмеження життєдіяльності людини та необхідності його соціального захисту.

Соціальна норма – сукупність вимог і очікувань, які пред'являє соціальна спільність (група, організація, клас, суспільство) до своїх членів з метою регуляції діяльності і відносин.

Соціальна патологія – прояв різного роду захворювань, що супроводжують розвиток соціального організму і послаблюють його функціонування.

Соціальна підтримка – надання грошової допомоги, кредитів, інформації, можливості навчання / перенавчання та інших пільг окремим групам працездатного населення, тимчасово опинилися у важкій життєвій ситуації.

Соціальна політика - цілеспрямований вплив держави і недержавних структур на існуючу систему суспільних відносин з метою поліпшення умов побуту і праці широких верств населення, пом'якшення соціальної нерівності та підвищення культурного рівня громадян.

Соціальна профілактика – 1) вид соціальної роботи, спрямованої на запобігання складним життєвим обставинам сімей, дітей та молоді, аморальній, протиправній поведінці в сім'ях, серед дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді і запобігання такому впливу та поширенню соціально небезпечних хвороб серед дітей та молоді. 2) профілактична діяльність, здійснювана на рівні держави через систему заходів підвищення якості життя, мінімізацію факторів соціального ризику, створення умов для реалізації принципу соціальної справедливості. *Первинна соціальна профілактика* спрямована на усунення несприятливих факторів, що викликають певне явище, а також на підвищення стійкості особистості до впливу цих факторів. Її об'єктом є група умовно здорових людей, в якій вже є певна кількість осіб з групи ризику (наприклад, тих, хто вже спробував наркотики). *Вторинна соціальна профілактика* спрямована на тих, у кого вже склалася, але ще не закріпилася остаточно та чи інша форма дезадаптивних поведінки. Її метою є позитивний

розвиток особистісних ресурсів і стратегій поведінки. *Третинна соціальна профілактика* - це профілактика рецидивів.

Соціальна реабілітація – вид соціальної роботи, спрямованої на відновлення основних соціальних функцій, психологічного, фізичного, морального здоров'я, соціального статусу сімей, дітей та молоді. Визначається як комплекс заходів, спрямованих на відновлення зруйнованих або втрачених індивідом суспільних зв'язків і відносин внаслідок порушення здоров'я зі стійким розладом функцій організму (інвалідність), зміною соціального статусу (літні громадяни, біженці, вимушені переселенці, безробітні та ін.), Девіантною поведінкою особистості (неповнолітні, особи, які страждають алкоголізмом, наркоманією, які звільнилися з місць позбавлення волі та ін.).

Соціальна робота – професійна діяльність, що має на меті сприяння людям, соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів за допомогою підтримки, захисту, корекції та реабілітації. Поява поняття «соціальна робота» тісно пов'язане з ринковою економікою, оскільки досягнення її ефективності супроводжується соціальним розшаруванням. Якщо не створено мережу соціальної підтримки населення, то загострюються проблеми в соціальній сфері, виникає соціальна напруженість. Об'єктами діяльності соціального працівника є: конкретна людина, сім'я, мікрорайон, виробничий колектив, спеціалізовані служби, профспілки, товариства, благодійні організації, сфера освіти, охорони здоров'я, армія, правоохоронні установи.

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю – діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, а також фахівців з соціальної роботи та волонтерів, яка спрямована на соціальну підтримку сімей, дітей та молоді, забезпечення їхніх прав і свобод, поліпшення якості життєдіяльності, задоволення інтересів та потреб;

Соціальна робота як практична діяльність сприяє суспільним змінам, вирішенню проблем людських взаємовідносин; допомагає людям підвищувати їх здатність до функціонального існування у суспільстві та самостійно приймати рішення з метою підвищення рівня добробуту. Опираючись на наукові дані про соціальні системи та поведінку людини, соціальна робота допомагає там, де люди вступають у взаємозв'язок із зовнішнім середовищем. Фундаментом соціальної роботи є принципи прав людини та соціальної справедливості (Міжнародна федерація соціальних працівників). Соціальна робота як практична діяльність реалізується на професійному та непрофесійному рівнях. Непрофесійна соціальна робота включає у себе різні види добровільної допомоги, підтримки та сприяння як зразки соціальної практики (благодійність, меценатство, безкорисливе служіння релігійного і світського характеру тощо). Професійна соціальна робота реалізується через функціонування низки спеціалізацій, спрямованих на вирішення широкого спектра проблем людини (медичних, юридичних, економічних, виховних тощо).

Соціальна ситуація клієнта – сукупність умов життєдіяльності клієнта, що впливають на його фізичне, психологічне та моральне благополуччя.

Соціальна сфера – область життєзабезпечення суспільства, в якій реалізується соціальна політика держави, спрямована на підтримку добробуту і дієздатності громадян, задоволення насущних потреб населення.

Соціальна терапія – взаємодія соціального працівника і клієнта з метою надання підопічному тієї чи іншої послуги з організації підтримки з боку оточуючих, допомоги у вирішенні соціальних конфліктів і проблем.

Соціальна фацілітація – підвищення продуктивності діяльності індивіда внаслідок уявного або реального присутності іншої людини (групи), що виступає в якості суперника або спостерігача за його діями.

Соціальне забезпечення – система створюваних державою правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на компенсацію або мінімізацію наслідків зміни матеріального і (або) соціального стану громадян внаслідок настання обставин, визнаних державою соціально значущими (страхові ризики).

Соціальне замовлення – засіб регулювання діяльності у сфері надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі суб'єктів господарювання для задоволення потреб у соціальних послугах, визначених місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Соціальне інспектування – система заходів, спрямованих на виявлення, здійснення аналізу, нагляду за умовами життєдіяльності сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, моральним, фізичним і психічним станом дітей та молоді, оцінку їх потреб, контроль за дотриманням державних стандартів і нормативів у сфері соціальної роботи.

Соціальне консультування – технологія надання соціальної допомоги шляхом переважно психологічного впливу на людину (малу групу) з метою його соціалізації, відновлення та оптимізації його соціальних функцій, орієнтирів, вироблення соціальних норм поведінки і спілкування. Виходячи з того що основною метою соціального консультування є надання допомоги клієнту в рішенні його соціальних проблем і налагодження міжособистісних відносин з оточуючими, соціальне консультування найближче до соціально-психологічного консультування.

Соціальне обслуговування – система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності;

Соціальне обслуговування сімей, дітей та молоді – система соціальних заходів, спрямованих на сприяння, підтримку і надання послуг сім'ям, дітям та молоді з метою подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримку соціального статусу та повноцінної життєдіяльності;

Соціальне партнерство – ідеологія співпраці у всіх сферах життєдіяльності, представлених в суспільстві; один з головних принципів демократичної правової соціальної держави. Сприяє гармонізації відносин між різними верствами, групами, взаємодіючими в суспільстві.

Соціальне страхування – пенсійне страхування; соціальне страхування на випадок тимчасової непрацездатності; соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; медичне страхування.

Соціальне участь – залученість членів суспільства в соціально корисну активність, що має цілеспрямовану організацію і здійснювану на добровільних засадах.

Соціальний захист дітей – комплекс заходів і засобів соціально-економічного та правового характеру, здійснення яких покладається на суб'єктів, щодо забезпечення прав дітей на життя, розвиток, виховання, освіти, медичне обслуговування, надання матеріальної підтримки.

Соціальний захист – система гарантованих державою постійних і (або) довготривалих економічних, соціальних і правових заходів, що забезпечують інвалідам або літнім людям умови для подолання, заміщення (компенсації) обмежень життєдіяльності та спрямованих на створення їм рівних з іншими громадянами можливостей участі в житті суспільства.

Соціальний патронаж – допомога звільненим особам шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, зокрема надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію; спеціалізовані установи для звільнених осіб – установи, діяльність яких спрямована на надання допомоги звільненим особам, їх підтримку та соціальну адаптацію.

Соціальний працівник – професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги.

Соціальний простір – в широкому сенсі: все, що безпосередньо забезпечує захист соціальних інтересів людини, реалізацію соціальних потреб громадян, мотивує або блокує розкриття сутнісних сил людини, соціуму. У вузькому сенсі: характеристика соціальних середовищ і можливостей соціального розвитку індивідів, груп, спільнот.

Соціальний робітник – особа, яка надає соціальні послуги та має підготовку, що відповідає вимогам та характеру роботи, що виконується.

Соціальний сервіс – соціальне обслуговування, спрямоване на максимальне врахування різноманітних потреб груп населення та їх задоволення. Соціальні служби пропонують широкий спектр послуг на основі маркетингової діяльності.

Соціальний супровід – вид соціальної роботи, спрямованої на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу.

Соціальні послуги – 1) комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги (особи, які потребують соціальні послуги), з метою поліпшення або відновлення їх життєдіяльності; 2) дії по соціальному обслуговуванню окремих категорій громадян, клієнтів соціальної служби.

Соціальні права – права, що гарантують можливості для здійснення дій та вибору будь-яких варіантів соціальної поведінки в рамках закону. Існує безліч

соціальних прав і свобод, що надаються громадянам Конституцією і поточного законодавства і реалізуються на розсуд учасників соціальних відносин.

Соціальні служби – підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання, а також громадяни, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги; менеджмент у соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю – управління системою соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, спрямоване на реалізацію її завдань та пошук оптимальних шляхів їх вирішення;

Соціокультурна компетентність – міра свободи володіння знаннями і навичками, необхідними для ефективної участі в процесах взаємодії та комунікації і здобуваються в результаті соціалізації та інкультурації.

Соціокультурна політика – система заходів, спрямованих на поліпшення умов, якості життя членів суспільства, здійснюваних інституційними засобами.

Соціокультурна реабілітація – комплекс заходів та процес, що мають на меті допомогти інваліду досягти і підтримувати оптимальну ступінь участі в соціальній взаємодії і комунікації, необхідний рівень культурної компетентності, що забезпечує йому можливість позитивних змін у способі життя і найбільш повну інтеграцію в суспільство за рахунок розширення рамок його незалежності .

Соціокультурна функція – дія (сукупність дій), спрямоване на досягнення певної соціально корисної мети, на рішення деякої суспільно значущої задачі, на отримання конкретного утилітарного результату.

Спостереження – метод збору первинної інформації, що базується на спрямованому, систематичному, безпосередньому візуальному та слуховому сприйманні (відстежуванні) і реєстрації значущих з точки зору мети та завдань дослідження процесів, явищ, ситуацій, фактів, що можуть бути перевірені і проконтрольовані. Особливість спостереження в тому, що воно дозволяє фіксувати події, поведінку людини в момент їх здійснення.

Структуроване (формалізоване) спостереження. Спостерігач занотовує результати спостереження в чітко визначеній (затвердженій) формі. Інформація про клієнта може також подаватися в числовому вимірі, комп'ютерній обробці та аналізуватися кількісними методами.

Суб'єкти соціального патронажу – центральні і місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, об'єднання громадян, а також фізичні особи, які здійснюють соціальний патронаж.

Супервізія – вид діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спрямований на забезпечення належної якості соціальної роботи, запобігання професійним ризикам шляхом навчання соціальних працівників, наставництва та професійної підтримки на робочому місці.

Супервізія (в соціальній роботі) – консультування соціального працівника в ході його роботи досвідченим фахівцем, спрямоване на усвідомлення набутого досвіду та розвиток вмінь і навичок, необхідні для професійної діяльності.

Супервізор – досвідчений фахівець, який надає консультативну допомогу соціальному працівнику з приводу роботи з клієнтами, допомагає йому аналізувати власну професійну поведінку, усвідомити набутий досвід, розвивати професійні

вміння і навички.

Територіальна соціальна робота – один із напрямів макросоціальної роботи, робота з людьми на території їх проживання.

Тестування – метод, який передбачає виконання стандартизованих завдань, що дозволяють виміряти деякі психофізичні та особистісні характеристики, а також знання, вміння, навички клієнта. Тестування відрізняється від опитування тим, що здійснює виявлення узагальнених умінь клієнта в різних сферах його життєдіяльності (навчальній, професійній, дозвіллевій тощо). Тестування спрямоване на те, щоб за результатами отриманих даних робити висновок щодо стану психіки людини, багатства її умінь, підготовленості до певної практичної діяльності, готовності до змін. Важливу інформацію несуть стандартизовані оціночні тести, які зазвичай проводять психологи, психіатри чи медичний персонал.

Техніки інтерв'ю – сукупність відпрацьованих, перевічених практикою та подібних за своїми функціями прийомів, що в комплексі використовуються для вирішення окремих завдань у процесі інтерв'ю. Серед основних технік інтерв'ю можна виділити техніки активного вислуховування, емпатійного вислуховування (рефлексії), приєднання, розпитування, конфронтації тощо.

Толерантність – (лат. *Tolero* – «нести», «тримати», «терпіти») – здатність бачити в іншій людині саме іншу – носія інших цінностей, логіки мислення, інших норм поведінки, усвідомлення її права бути іншою, відмінною; безумовно позитивне ставлення до такої несхожості, терпимість до думки іншої людини, звичаїв, кольору шкіри, релігії, способу життя; здатність глянути на світ одночасно зі своєї точки зору та з позиції іншої людини; не є частиною будь-якої ідеології або елементом будь-якої конкретної культури. Толерантність не означає терпимість до протиправних дій. Толерантне суспільство – це суспільство взаємної поваги, суспільство, вільне від забобонів, недовіри і сліпої агресії.

Управління людськими ресурсами – один із напрямів підвищення ефективності роботи органів соціального захисту населення. Управління персоналом організації передбачає такі форми роботи з ним: формалізацію методів і процедур відбору кадрів, розробку наукових критеріїв їх оцінки, науковий підхід до аналізу потреб персоналу, висування молодих і перспективних працівників, підвищення обґрунтованості кадрових рішень та розширення їх гласності, системну ув'язку господарських і державних рішень з основними елементами кадрової політики.

Установи соціального обслуговування – установи, які надають населенню соціальні послуги. Порядок створення, діяльності, реорганізації та ліквідації установ і підприємств соціального обслуговування незалежно від форм власності регулюється цивільним законодавством України.

Установка (атитюд) – готовність, схильність суб'єкта до сприйняття майбутніх подій і дій у певному напрямку. Забезпечує стійкий цілеспрямований характер протікання відповідної діяльності, є основою доцільної виборчої активності людини.

Фандрайзинг (англ. *fundraising* – збір коштів) – організований пошук і збір фінансових та інших засобів (пожертв) для забезпечення діяльності некомерційних

організацій, благодійної підтримки соціально значущих проектів, програм і акцій, громадських інститутів.

Фахівець із соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю – особа, яка має спеціальну освіту відповідно до вимог центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, і здійснює соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю.

Філантроп – прихильник людинолюбства, покровитель потребують, благодійник, що проявляє турботу про долю людства.

Фокус-група (фокусоване групове інтерв'ю) – метод збору інформації, що передбачає створення цільової групи, яка впродовж певного часу за попередньо розробленим сценарієм обговорює певну проблему.

Фонд – не має членства некомерційна організація, заснована громадянами і (або) юридичними особами на основі добровільних майнових внесків і яка має соціальні, благодійні, культурні, освітні чи інші суспільно корисні цілі. Залежно від складу засновників, цілей і форми діяльності розрізняють фонди приватні, громадські, некомерційні, благодійні, місцевого співтовариства, грантодаючих тощо.

Цінність – поняття, яке використовується в філософії і соціології для позначення об'єктів, явищ, їх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють в собі суспільні ідеали і виступаючих завдяки цьому як еталон належного.

Якість життя – змістовна сторона способу життя і умов життєдіяльності індивіда, ступінь комфортності його життєвого середовища.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Бенера В.Є. Соціальна робота у республіці Польща: навчальний посібник / В.Є. Бенера, Ж.М. Шевченко. – Кременець: Фіктивне видавництво в Україні, 2019. 248 с.
2. Бік О.Я. Основні засади навчання базовим навичкам медіатора: навчальний посібник / О.Я. Бік, Гусев Андрій, Білик Тетяна, Ейдемільер Вікторія, Єрьоменко Галина, Каневська Владислава, Коваль Роман, Крестовська Наталя, Мотилюк Марія, Наровська Катерина, Петрова Світлана, Проценко Діана, Романадзе Луїза, Таран Ірина, Терещенко Інна, Тютюн Ольга. – Київ: Видавець В. Захаренко, 2019. 32 с.
3. Борисова Ю. В. Посібник до вивчення дисципліни «Теорія соціальної роботи». – Д Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2015. 24 с.
4. Гальчинська О., Семигіна Т. Інтегрована програма з формування прихильності до АРТ у клієнтів ВІЛ-сервісних організацій та розвитку їхньої економічної самостійності. В 3 ч. Ч.1: Інтеграція програм формування прихильності до АРТ та розвитку економічної самостійності. Київ: Поліграф-плюс, 2017.
5. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери За ред. Проф. І.Д.Звереві. Київ-Симферопіль : Універсум, 2012. 536 с.
6. Іванова І.Б. Методи соціальної роботи (на основі Державних стандартів соціальних послуг). Київ : Університет Україна. 2018. 302 с.
7. Карпенко О.Г. Теорія і практика соціальної роботи: навчальний посібник/ О.Г.Карпенко, Н.Ф.Романова. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 408 с.
8. Козак М.Я. Питання неповносправності у соціальній роботі: навчальний посібник / М.Я. Козак, Т.М. Климус. – Львів: Новий Світ-2000, 2019. 168 с.
9. Конспект лекцій з дисципліни «Теорія соціальної роботи» для студентів спеціальності «Соціологія». укл.: Мачуліна І. І., Познанська К. В. – Кам'янське, ДДТУ, 2018. – 80 с.
10. Курс лекцій з дисципліни «Соціальна робота з різними групами клієнтів» кафедра соціальної роботи. Тернопіль. 2014.
<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26478/1/Lek.pdf>
11. Наместникова В.В. Етичні основи соціальної роботи
https://stud.com.ua/87971/sotsiologiya/etichni_osnovi_sotsialnoyi_roboti
12. Новітні медіа та комунікаційні технології : комплекс навчальних програм спеціальностей «журналістика», «видавнича справа та редагування», «реклама та зв'язки з громадськістю» / За заг. ред. В.Е. Шевченко. Київ, 2012. 412 с.
13. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
14. Семигіна Т.В., Грига І.М. та ін. Введення у соціальну роботу. Навч. посібник. Київ : Фенікс, 2001.
15. Тюття Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика. Київ: ВМУРОЛ, 2004. С. 7-22.
16. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи : навчальний посібник Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 174 с.
17. Харламов М.І. Соціальна робота: Курс лекцій. Харків : НУЦЗУ, 2013. 96 с.

18. Шаповалова Т.В. Соціальний аудит та моніторинг і оцінка в управлінській діяльності : навчальний посібник. Київ : Друкарський двір Олега Федорова, 2020. 152 с.

Додаткова література

1. Дані досліджень інтернет-аудиторії України (січень 2014) // Інтернет Асоціація України. – URL: <https://inau.ua/proekty/doslidzhennya-internet-audytoriyi>.
2. Землянська Н., Семигіна Т. Зміст соціальної роботи з трудовими мігрантами з огляду на специфіку мобільності робочої сили // Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи: м-ли Всеукр.наук.-практ. конф. (Умань, 11 жовтня 2019 р.). Умань : ВІЗАВІ, 2019. С. 50-53.
3. Каркач А.В., Семигіна Т.В. Подолання цифрової нерівності як виклик для сучасної соціальної роботи з літніми людьми // *Paradigms of the Modern Educational Process: Opportunities and Challenges for Society* (1st ed.). Dallas: Primedia eLaunch LLS, 2019. P. 96-105.
4. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики. Суми: Сумський державний університет, 2019.
5. Лаврецький Р.В., Лоза А.С. Етичні дилеми в соціальній роботі // *Young Scientist*. 2017. № 12 (52). С.81-86.
6. Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціальна робота: теорія і практика: Підручник. Київ: Каравела, 2015.
7. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України: Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту від 9.9.2005 р. № 1965. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05>
8. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
9. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України № 2558-III від 21.06.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>
10. Семигіна Т. В. Розвиток у сучасній соціальній роботі підходів, орієнтованих на сильні сторони клієнтів. *Paradigms of the Modern Educational Process: Opportunities and Challenges for Society* (1st ed.). Dallas: Primedia eLaunch LLS, 2019. P. 96-105.
11. Семигіна Т. В. Теорії соціальної роботи. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. С . 110-114.
12. Семигіна Т. В., Брижовата О. С. Міжнародне визначення соціальної роботи. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. № 3-4. С.144-157.
13. Семигіна Т. В., Лиховид Д. О. Колективне наснаження і самоорганізація територіальної громади. *Наукові записки НаУКМА*. 2015. Т.175 : Педагогічні, психологічні науки і соціальна робота. С.70-74. URL: <http://bit.ly/26xPYbD>
14. Семигіна Т. Завдання соціальної роботи у контексті Цілей сталого розвитку. *Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри. М-ли міжнар.наук.-практ. Конф.* (5-6 квітня 2017 р.) Київ : АПСВТ, 2017. С. 138-141.
15. Семигіна Т. Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи. *Вісник АПСВ*. 2015. № 1-2. С. 6-11.
16. Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. *Вісник Академії*

- праці, соціальних відносин і туризму. 2019. № 1. С.70-85.
17. Семигіна Т. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Вісник АПСВТ*. 2018. № 2. С. 11-27. 21.
18. Семигіна Т. В. Соціальні послуги у територіальних громадах України : інновації правового регулювання. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 4. С. 65-75. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_4_2019-65-75.pdf.
19. Семигіна Т.В. Он-лайн технології у практичній соціальній роботі. «*Інтернет-освітанаука-2016*», *Десята міжнар. наук.-практ. конф. ІОН-2016*, 11-14 жовтня, 2016: 3б. праць. Вінниця : ВНТУ, 2016. С. 119-121.
20. Семигіна Т.В. Сучасна соціальна робота: чи виправдане стирання меж? *Перспективи розвитку соціальної педагогіки в Україні : Матеріали круглого столу* (24 травня 2018 року, Київ) / за ред. О. В. Чуйко. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 84-89.
21. Семигіна Т.В., Чистякова А.О. Спортивно-дозвіллієві практики у соціальній інтеграції дітей із порушеннями розумового розвитку. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2019. № 18. С. 90-94.
22. Скоромна О. П. Використання медіа технологій у роботі студентської соціальної служби. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. №13. С. 61
23. Скрипка І. В., Семигіна Т. В. Практика колективного представництва інтересів в Україні (на прикладі людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом). *Наукові записки НаУКМА*. 2014. Т. 162 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 62–67.
24. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua>
25. Собочан А., Бертотті Т., Стром-Готфрід К. Етичні міркування у дослідженнях із соціальної роботи. пер. з англ. Т. Семигіної. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. С. 86-101.
26. Соціальна робота в Україні: перші кроки / За ред. В. І. Полтавця. Київ: КМ Академія, 2000.
27. Степанченко Д. Результаты исследования “Он-лайн технологии аутич-консультирования для профилактики ВИЧ/ИППП среди групп риска в Украине”. Потребители инъекционных наркотиков. *Ресурсний центр «Молодь за здоров'я»*. URL: <http://www.mzz.com.ua/rezultatyissledovaniya-on-lajjn-tekhnologii-autrich-konsultirovaniya-dlya-profilaktiki-vichipp-sredi-gruppriska-v-ukraine-potrebiteli-inekcionnykh-narkotikov.html#more-2210>.
28. Столярник О.Ю., Семигіна Т. В. Допомога сім'ями, які виховують дітей з аутизмом: що можуть соціальні працівники?// *Pedagogical concept and its features, social work and linguology*. Dallas: Primedia eLaunch LLS, 2020. DOI: <https://doi.org/10.36074/pcaifswal.ed1.02>
29. Шанін Т. Соціальна робота як культурний феномен сучасності. *Соціальна політика і соціальна робота*. 1998. №1-2. С. 39-67.
30. Шардлоу С. Определение социальной работы. Что такое социальная работа? Київ: Асоціація психіатрів України, 1995. С. 6-9.
31. Ярошенко А., Семигіна Т. Феміністична соціальна робота як професійне

інвестування в жіночу солідарність. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. С.13-29.

Інформаційні ресурси

1. <http://dspace.pdpu.edu.ua> – Інституційний репозитарій УДПУ
2. <http://buklib.net/books/21983/>
3. <http://dls.udpu.org.ua/>
4. <http://www.info-library.com.ua>
5. <http://www.nbu.gov.ua>
6. library.udpu.org.ua
7. www.nbu.gov.ua
8. <http://www.dstu.dp.ua>
9. <https://stud.com.ua/sotsiologiya/>

Навчально-методичне видання

Паскаль Олена Вікторівна

**Методичні рекомендації
щодо проведення практичних занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни «Теорія і практика соціальної роботи»
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 23 Соціальна робота, спеціальність 231 «Соціальна робота»**